

**HÖGSKOLAN
DALARNA**

Examensarbete

Avancerad nivå

Döva barns möjligheter till kommunikation och samspel

En undersökning om hur förskolepedagoger och föräldrar förhåller sig till kommunikation mellan döva och hörande sett ur ett intersektionellt perspektiv

Författare: Ann-Charlotte Granlund
Handledare: Hanna Trotzig
Examinator: Johanna G. Lundberg & David Lifmark
Termin: Vårtermin 2011
Program: Lärarprogrammet
Ämne/huvudområde: Pedagogiskt arbete III
Poäng: 15 högskolepoäng

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00

ABSTRACT

I det svenska samhället finns det många döva och hörande barn som är integrerade i förskolor. Det handlar om hur döva kan bli delaktiga fullt ut i integration med hörande barn. Döva är beroende av sitt språk, teckenspråk för att göra sig förstådda. I denna uppsats studeras hur förskolepedagoger och föräldrar förhåller sig till döva och hörande pojkars och flickors kommunikation, samspel och inkludering i förskolans verksamhet sett ur ett intersektionellt perspektiv. Begreppet intersektionellt handlar det om att visa hur makt och ojämlikhet kan uppstå och samverka när det gäller människors synsätt om könstillhörighet, klasstillhörighet med flera genom att tänka ”vi” och ”dem” i sociala koder. Jag vill visa att de områden som jag ämnar fördjupa mig i om kommunikation, samspel, teckenspråk, svenska, döva, hörande, pojkar och flickor som ur olika aspekter kan omfatta flera samverkande perspektiv och få en ny fördjupad förståelse även ny kunskap. Med hjälp ur ett intersektionalitet perspektiv kan man i analys visa hur maktförhållande i områden ser ut. Uppsatsen är byggd på kvalitativa intervjuer av fyra pedagogers och tre föräldrars tankar kring kommunikation och samspel mellan hörande och döva flickor och pojkar. Resultat visar att attityder bidrar till att befästa traditionella könsmonster och normer, att kommunikationen med hörande och döva barn på ett optimalt sätt inte är tillräckligt i vissa situationer och att barn har stora möjligheter till inflytande i förskolans verksamhet, samtidigt som det finns vissa ramar att följa t.ex. läroplan för förskolan (Lpfö 98). Tidigare forskning visar att det är angeläget att diskutera och lösa problem om hur döva och hörande barn som är integrerade i förskolans verksamhet skall grupperas gruppvis t.ex. att döva barn isoleras och får kommunikation, samspel och inkludering via teckenspråk på ett optimalt sätt men hur kan man få döva barn att bli inkluderad bland hörande barn med samma förutsättningar?

Nyckelord: Kommunikation, samspel, inkludering, intersektionalitet, döva, teckenspråk

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1 Bakgrund.....	4
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
2.1 Frågeställningar	6
3. METOD.....	7
3.1 Metodval.....	7
3.2 Undersökningsteknik	8
3.3 Intervjumetod	9
3.4 Etiska aspekter.....	10
3.5 Transkriberingsarbete från material till text.....	10
3.6 Urval.....	11
3.7 Genomförande.....	11
3.8 Etiska överväganden	12
3.9 Metoddiskussion	12
4. TIDIGARE FORSKNING	13
4.1 Intersektionalitet.....	13
4.1.1 Genus	14
4.1.2 Döva/hörande.....	16
4.3 Inkludering.....	19
4.3.1 Normalitet och avvikelse.....	20
4.3.2 Gränssättning	22
5. RESULTAT	23
5.1 Presentation av resultat.....	23
5.1.1 Informanterns tankar kring pojkars/flickors delaktighet.....	24
5.1.2 Pojkars och flickors delaktighet, vilka möjligheter finns det?	28
5.1.3 Döva/hörande pojkars och flickors delaktighet, vilka hinder finns det?	29
5.1.4 Informanterns tankar om kommunikation och samspel	31
5.1.5 Döva och hörande pojkars och flickors inflytande i förskoleverksamhet.....	36
6.1 Slutsats	42
6.2 Metodreflektion.....	44
6.3 Fortsatt forskning.....	44
7. REFERENSER	45
Bilaga 1	48
Bilaga 2	49

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Ett av förskolans uppdrag handlar om att; ”Personalens förmåga att förstå och samspela med barnet och få föräldrarnas förtroende är viktigt, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn med svårigheter”(Lpfö 98:5, reviderad 2010). Detta väckte frågan hos mig hur döva/hörande pojkar och flickor synliggörs i sin process mot en identitet med hjälp av kommunikation och samspel. Man bör dock se det som ett centralt begrepp i både förskolans verksamhet och samhället. Enligt förskolans läroplan står det; ”Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska motverka traditionella könsroller” (Lpfö 98:5, reviderad 2010). Med hjälp av intersektionalitetsbegreppet vill jag med det här arbetet vidga genusproblematiken genom att undersöka förskollärares och döva/hörande föräldrars tankar kring dövas/hörandes och flickors/pojkars kommunikation och samspel med hörande. Ytterst handlar arbetet om *inkludering och integration* på förskolan. Begreppet integration är ganska ”förlegat”. Idag talar man främst om inkludering på förskolan.

Anledningen till att jag valt att utforska samspel och kommunikation, samt inkludering var att jag under min utbildning till förskollärare blev nyfiken på hur förskollärare och hörande/döva föräldrar tänker kring samspel och kommunikation mellan döva och hörande pojkar och flickor i det dagliga arbetet. Mitt intresse för genus har utvecklats en längre tid och lärarutbildningen har även bidragit till att det är angeläget att arbeta med kommunikation, samspel, inkludering och genusfrågor. Syftet med denna undersökning kan förhoppningsvis fungera som en betydelsefull och meningsfull grund i arbete med att utveckla och förbättra kommunikation och samspel utifrån förskollärares och föräldrars tankar kring kommunikation och samspel mellan döva och hörande där hänsyn kan tas till flera variabler t.ex. genus. Detta kan förhoppningsvis leda till fortsatta diskussioner och reflektioner kring kommunikation och samspel. Studiens resultat kan komma att förstås som kritik mot förskolan, dvs. pedagogernas och döva/hörande föräldrarnas tankar kring kommunikation, samspel och inkludering. Detta är inte min avsikt, utan studien handlar om att synliggöra och problematisera med hjälp av intersektionellt perspektiv som ett analysverktyg. Ur ett intersektionalitet perspektiv innebär det att visa hur maktförhållandet kan påverka människors synsätt genom att tänka ”vi” och ”dem” i sociala koder och ur olika perspektiv om exempelvis kommunikation, samspel och inkludering omfattar flera olika aspekter om döva och hörande barns för att få en djupare förståelse. Detta gör jag genom att undersöka

hur pedagoger och föräldrar förhåller sig till kommunikation, samspel, inkludering och genus sett ur ett intersektionellt perspektiv.

Dessutom utgår jag från förskolans läroplan som bland annat tar upp om samspel, kommunikation och inkludering. Tidigare studier tyder på att funktionshindrade har svårigheter att få möjligheter till delaktighet och inflytande, som är begränsade av strukturer i samhället. Hur ser det då ut i förskolans verksamhet där döva barn är integrerade med hörande? Begreppet funktionshinder är ett brett område och jag har valt att sätta fokus på dövhet. Det beror på att jag själv har erfarenhet om hur det är att vara vuxen döv i ett samhälle, därför är jag nyfiken på hur döva barns delaktighet och inflytande ser ut i förskolans verksamhet. Enligt läroplanen för förskolan är alla människor lika värda (Lpfö 98).

I förskolans läroplan beskrivs det också om arbetslagets ansvar ”Arbetslaget ska stimulera barnens samspel och hjälpa dem att bearbeta konflikter samt reda ut missförstånd, kompromissa och respektera varandra” (Lpfö 98:9, reviderad 2010). I läroplan 98 står det följande ”Arbetslaget ska dokumentera, följa upp och analysera kommunikation och samspel med och mellan barn, barns delaktighet och inflytande samt vid vilka tillfällen som barnen upplever verksamheten som intressant, meningsfull och rolig” (Lpfö 98:15, reviderad 2010). Dessutom står det även i läroplanen ”Förmåga att kunna kommunicera, söka ny kunskap och kunna samarbeta är nödvändig i ett samhälle präglad av ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt” (Lpfö 98:6, reviderad 2010).

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med studien är att ur intersektionalitetsperspektiv undersöka hur förskolelärare och föräldrar tänker kring samspel och kommunikation mellan hörande och döva flickor och pojkar i det dagliga arbetet.

2.1 Frågeställningar

- Hur tänker förskolepedagoger och föräldrar om döva/hörande pojkars och flickors delaktighet i förskolans verksamhet och vad finns det för hinder och vilka möjligheter finns det?
- Hur tänker förskolepedagoger och föräldrar om kommunikation och samspel mellan sig själv och döva/hörande flickor och pojkar i förskoleverksamheten?
- Hur ser döva/hörande pojkars och flickors inflytande ut i förskoleverksamheten?

3. METOD

Jag presenterar mitt val av metod nedan och redogör för mitt urval och avgränsning och beskriva hur mina intervjuer har gått till. Dessutom en redogörelse om de etiska utgångspunkter som jag haft i åtanke.

3.1 Metodval

Jag har valt att utföra intervjuer med pedagoger och föräldrar. Anledning till denna metod beror på mitt intresse att studera pedagogers och föräldrars tankar om kommunikation, samspel och inkludering för döva och hörande flickor och pojkar. Denna undersökning kan vara svårt att mäta eftersom det är en fråga som man kan studera ur flera olika aspekter. Men med hjälp av analysverktyget intersektionalitet vävs flera aspekter in. Eftersom undersökningens syfte är att kunna ställa följdfrågor, ses en kvalitativ metod som det bästa alternativet. Det innebär att en halvstrukturerad intervju som syftar på att söka efter kunskap och försöka förstå undersökningens specifika syfte och ämne med hjälp av vardagligt samtal mellan intervjuaren och intervjupersonen. Det innebär att intervjupersonens svar är beroende av undersökningens specifika syfte och ämne (Kvale & Brinkmann, 2009:32,43). När det gäller intervjusituation, påminner det om ett vardagssamtal som samtidigt har ett syfte och som har en intervjuteknik som är halvstrukturerad på en professionell nivå. Dessutom skrivs intervjun ut på text och film- och bandinspelningen blir den grunden som ett föremål för analys (Kvale & Brinkmann, 2009:43).

Valet av metod har därför bestämts utifrån undersökningens forskningsfrågor som har ställts (Kvale & Brinkmann, 2009:120). Det innebär att innan man sätter igång med intervjuarbete, måste undersökningen tematisera en intervjustudie först. Tematisering innebär att innan man kommer igång med intervju, ska man ha formulerat forskningssyfte och ha ett teoretisk klagörande av det tema som har ställts (Kvale & Brinkmann, 2009:120). Kvale och Brinkmann (2009) menar att det är viktigt att man är klar över hur en kvalitativ intervjustudie ska läggas upp genom att fråga sig med hjälp av de tematiska frågorna ”varför?” och ”vad?” som bevaras först innan ”hur”-frågan ställs inför intervjustudien. Syftet med det är att intervjuaren är ute efter spontana beskrivningar av intervjupersonens uppfattning om ett ämne (Kvale & Brinkmann, 2009:120–121, 147).

3.2 Undersökningsteknik

Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) beskriver även att den kvalitativa forskningsintervjun inte betraktas som vetenskaplig metod, därför är det viktigt att uppnå bra kvalitet som möjligt och vara korrekt så mycket man kan (Kvale & Brinkmann, 2009:91). Vidare tar Kvale och Brinkmann (2009) upp 10 punkter på negativa reaktioner i samband med kvalitativa intervjuer som jag inte kommer att sammanfatta alla punkter utan väljer några punkter som jag anser vara relevanta (Kvale & Brinkmann, 2009:184). Jag tar upp några punkter för att tydliggöra hur forskningsintervjuer ska se ut och hur det går till och samtidigt vill jag motivera mitt syfte med kvalitativa intervjuer. För det första menar Kvale att resultatet inte blir vetenskapligt utan att det är intervjudeltagarnas förnuft som talar. Kvale (2009) beskriver att man ändå ska kunna få nya kunskaper och insikter i sociala sammanhang och det kan jag hålla med om (Kvale & Brinkmann, 2009:184). För det andra menar Kvale att resultatet kan bli felvinklad eller missriktad på grund av intervjuaren eller intervjuade därför att det kan basera på intervjupersonens egna åsikter, som i sin tur påverkar resultatet (Kvale & Brinkmann, 2009:186). Jag anser att det inte behöver vara ett hinder/problem utan att det är i diskussion som mina åsikter synliggörs

Med en kvalitativ forskningsmetod innebär det att förstå innebörden av det man undersöker och få nya kunskaper, nya infallsvinklar från informanternas tankar och inte på frekvensen eller få svar genom en kvalitativ forskningsmetod (Kvale & Brinkmann, 2009:121). Det innebär att med hjälp av en kvalitativ metod, innebär det att man får använda olika förklaringar och tolkningar av informanternas intervju svar och beskriva det på olika sätt. Därför vill jag använda den explorativa undersökningsformen (Kvale & Brinkmann, 2009:121). Syftet med det är att informanterna själva beskriver sina tankar och uppfattning på sina egna villkor, har möjligheter att framföra sina åsikter och synpunkter med egna ord (Kvale, 2009:121). Jag citerar det som Kvales och Brinkmanns beskrivning av en bra intervjufråga. De menar att "en bra intervjufråga bör bidra tematiskt till kunskapsproduktionen och dynamiskt till att skapa en god intervjuinteraktion" (Kvale & Brinkmann, 2009:146).

Därför ser jag det som betydelsefullt att de intervjuade förskolepedagogerna och föräldrarna är tankemässigt förberedda, har jag meddelat syftet med undersökning minst en vecka före intervjun. Däremot har jag valt att inte på förhand dela ut frågorna som ska ställas i intervjun med att undvika risken med s.k. "färdigformulerade" svar. Därför var mitt mål att skapa ett möte där det oförutsedda kan hända så att kunskap kan skapas i ett dynamiskt möte. Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) betonar vikten av att förbereda sig inför intervjun genom att fundera ut

vilka intervjuguider man ska använda sig av. De beskriver att man kan utveckla två intervjuguider dvs. tematiska forskningsfrågor och frågor som handlar både om den tematiska och den dynamiska dimensionen. Eftersom jag valt att använda både den tematiska och den dynamiska dimensionen, bör jag utveckla intervjufrågorna genom att formulera frågorna i intervjupersonens vardagsspråk (Kvale & Brinkmann, 2009:147).

3.3 Intervjumetod

Det innebär att denna intervjumetod ses som konstruktionistisk, därför att intervjuaren ställer följdfrågor och deltar i samtal med intervjupersonen, är med och skapar kunskap i ett mellanmänniskt förhållande. Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) menar att under intervjusituationen sker en påverkan, då nya perspektiv och insikter skapas (Kvale & Brinkmann, 2009:47–48, 189, 211-212). I intervjun är mitt eget perspektiv inte angeläget och sättet att intervjua kan beskrivas som lyssnande. Det kan beskrivas som en metod där intervjuaren med lyssnande intresse följer, stödjer och uppmuntrar intervjupersonen att berätta om sina tankar och sitt perspektiv på sin livsvärld (Kvale & Brinkmann, 2009:144). Vidare beskriver Steinar Kvales och Svend Brinkmanns (2009) ”tjock etisk beskrivning” vars syfte är att kvalitativa forskare lär sig att tolka och bedöma, även erfara nya insikter och kunskaper utifrån intervjusituationer (Kvale & Brinkmann, 2009:96). I enlighet med Kvale och Brinkmann anser jag vara av vikt att frågorna är ledande som syftar på att de kan tänkas leda till intressant kunskap. Jag vill citera en mening som talar om vad syftet med intervju handlar om och vad som leder till en intressant kunskap ”Det avgörande är inte om intervjufrågorna ska vara ledande eller inte ledande, utan vart de leder, om de kommer att leda till ny, vederhäftig och värdefull kunskap” (Kvale & Brinkmann, 2009:189).

Eftersom jag valt kvalitativa intervjuer för jag anser att det känns angeläget i min studie att verkligen få ut så mycket av de intervjuade personerna. Frågorna blir istället beroende av hur den intervjuade svarar och på det sättet innebär det att jag ställer följdfrågor eller ”andra frågor” som Kvale och Brinkmann uttrycker sig så att man får fullständiga svar som möjligt (Kvale & Brinkmann, 2009:96). Därför kommer jag att ha några grundfrågor med syfte att intervjuperson blir tryggt i en intervjusituation och följa upp med följdfrågor beroende på hur intervjupersonen svarar.

3.4 Etiska aspekter

Att följa rådande etiska principer (Vetenskapsrådet, 2002) i samband med undersökningar, innebär att kvalitativa forskningsintervjuare är öppna för ”de dilemman, mångtydigheter och konflikter som uppstår under forskningsprocessen” eftersom det inte handlar om att lösa problem (Kvale & Brinkmann, 2009:85–86). Det finns fyra krav att ta hänsyn till för att skydda individen i anslutning till en undersökning.

Dessa fyra huvudkrav är:

- Informationskravet – De personer som deltar i en undersökning ska få information angående studiens syfte och att de själva avgör om de vill delta i studien eller inte.
- Samtyckeskravet – Personerna i undersökningen skall frivilligt ha gett sitt samtycke att delta.
- Konfidentialitetskravet – Uppgifter rörande deltagarna i studien måste behandlas med försiktighet och får inte spridas eller visas för utomstående som inte berörs av informationen.
- Nyttjandekravet – Uppgifterna som samlas in för studiens ändamål får endast användas till den och inte på något sätt missbrukas.

Dessutom redogör jag för de etiska utgångspunkter som jag haft i åtanke och utifrån forsknings etiska nämnd. De intervjuade personerna har hållits anonyma för att minimera risken att de lider skada av intervjun (Kvale & Brinkmann, 2009:89). Fingerade namn används därför i rapporten.

3.5 Transkriberingsarbete från material till text

Efter varje intervju renskriver jag dem ordagrant i ett worddokument och skriver ut den i pappersform. Efter att ha renskrivit allting, läste jag genom intervjutexterna flera gånger för att få bilda mig en uppfattning över hur pedagoger och föräldrar tänker kring kommunikation, samspel och inkludering. Det inspelade materialet kommer att transkriberas till textform som intervjupersonen får ett exemplar av mig för validering innan jag startar bearbetning av textmaterialet. Eftersom detta arbete handlar om att arbeta med två olika språk, svenska och teckenspråk i intervjusituationer, vill jag kort beskriva hur transkriberingsarbetet har fortlöpt. Sammanlagt sju intervjuer har transkriberats till text med egna dokument. Jag har anpassat varje informantens röst till textanpassad form, med punkter och kommateringar som inte finns i talade språk, både på svenska och teckenspråk. När det gäller det svenska teckenspråket, är det ett visuellt språk med ett eget teckenförråd och egen grammatik. Skillnaden mellan teckenspråket och talspråket är att teckenspråket uppfattas med synen och produceras med händerna. Talat

språk däremot uttrycks med rösten och uppfattas med hörseln. När det gäller grammatik i teckenspråk och svenska, har de två helt olika grammatiska regler och meningsuppbyggnader. I teckenspråk utnyttjar man möjligheter att avbilda det visuellt uppfattade verkligheten som omger oss. Därför kan man inte arbeta med ”ord för ord” på teckenspråk utan anpassar dess betydelse och innehåll till det svenska skriftspråket.

3.6 Urval

Jag skrev ett informationsbrev och delade ut till fem pedagoger och fyra föräldrar vars modersmål var svenska eller teckenspråk. Anledning till att jag valde fyra föräldrar beror det på att några föräldrar inte hade någon erfarenhet av kommunikation med döva tidigare och några föräldrar som har teckenspråk som modersmål. Detta för att få olika perspektiv från pedagogers sida och dövas/hörandes perspektiv. Genom att jag personligen varit på plats och för en överenskommelse med informanterna om datum och tid för intervju och fyra av fem pedagoger ställde upp och tre av fyra föräldrar ställde upp. Det var en pedagog och en annan förälder som tackade nej till att ställa upp på intervju. Jag gör ingen poäng av informanternas kön. Jag har valt att utgå från pedagogers och föräldrars tankar om flickor och pojkar men inte kön på pedagoger och föräldrar.

3.7 Genomförande

Eftersom informanterna finns i ett annat samhälle, har det varit praktiskt genomförbart att köra ut till förskolan och föräldrars hem och göra intervjuerna. Intervjutillfällena har varit bestämda på förhand genom att jag personligen varit på plats och kommit överens med dem om datum, tid och plats för intervju. Under intervjusituation fanns en teckenspråkstolk med eftersom några av föräldrar och pedagoger har svenska som sitt modersmål. Syftet med teckenspråkstolk var att de skulle uttrycka sig ledigt på det vardagliga språket som de behärskade. Samtliga pedagoger är teckenspråkiga och det var upp till dem själva, om de ville ha tolk eller inte. De som jag skulle intervjua fick inte veta frågorna i förväg därför att mitt syfte var att få så spontana svar som möjligt. Jag ville inte att pedagogerna och föräldrarna i förväg skulle få möjlighet till att tänka ut de ”rätta” svaren på frågorna utan spontant ta ställning till dem. Dock var det en pedagog som ville läsa frågorna och det fick hon göra precis innan intervjun. Intervjuerna under maj 2011 har tagit ungefär 20 till 45 minuter per informant och alla intervjuer har genomförts av mig personligen. Vi har suttit ensamma i ett rum avskilt från övrig verksamhet. Min upplevelse var att informanterna känt sig avslappnade men samtidigt också lite nervösa. När alla intervjuerna har genomförts har jag skrivit ut dem ord för ord och mejlat till respektive person för kommentar.

Dessa kommentarer har jag sedan fört in i intervjumaterialet. Syftet är att synliggöra en klar bild som möjligt av informanternas tankar och uppfattning. Jag har inte fått några kommentarer.

3.8 Etiska överväganden

I samband med etiska övervägande har jag informerat förskolepedagoger och föräldrar om de etiska principer som gäller och alla har varit införstådda. Dessutom har undersökningen följt principen om informerat samtycke. Detta innebär att de intervjuade personerna har informerats om det allmänna syftet med undersökningen samt att de deltar frivilligt och har rätt att när som helst avbryta (Kvale & Brinkmann, 2009:87). Den kvalitativa forskningsintervjun innehåller för få intervjupersoner, vilket innebär att det inte representerar majoritetens åsikt (Kvale & Brinkmann, 2009:187). Eftersom jag har valt att undersöka hur pedagoger och döva/hörande föräldrar tänker kring kommunikation, samspel och inkludering, anser jag inte att det är för få personer i min studie. Men jag kan dock inte beskriva hur det ser ut i övrigt i hela landet, men detta är inte mitt syfte. Dessutom är det inte min avsikt att ställa pedagoger och föräldrar till svars kring sina tankar utan istället lyssna till deras personliga åsikter och erfarenheter kring kommunikation, samspel och inkludering.

3.9 Metoddiskussion

Mitt val av metod anser jag var relevant då jag hade möjlighet att vidareutveckla pedagogers och föräldrars personliga åsikter och erfarenheter kring kommunikation, samspel och inkludering. Min ambition var att ta reda hur föräldrar och pedagoger tänker om kommunikation, samspel och inkludering mellan döva och hörande barn. Genom intervjuer med pedagoger insåg jag att intervjusituationen kanske påverkade pedagogers sätt att tänka och svara på ett professionellt sätt som yrkesutövare, vilket kan ha påverkat mitt forskningsvar. Genom samtal med pedagoger och föräldrar, svarade de att de trodde att både pojkar och flickor behandlas lika men att de inte var helt säkra på det. Denna begränsning som jag insåg och upplevde att informanternas svar kan ha påverkat mitt forskningsresultat, var min förförståelse kring teckenspråk som döva barn har. Som intervjuemetod valde jag att intervjuerna spelades in med hjälp av videokamera, därefter bearbetades de via transkription. Till sist analyserade jag informanternas svar vilket ledde till klargörande på vissa områden som har uppstått.

4. TIDIGARE FORSKNING

I det följande avsnitt kommer en redogörelse från litteratur rörande de områden jag i min studie valt att lägga fokus på. Med pedagoger menar jag all personal i förskolan oberoende av utbildning. Med föräldrar menar jag både döva och hörande föräldrar.

4.1 Intersektionalitet

I en artikel har Karin Sporre (2007) skrivit *Att se med andra ögon – feministiska perspektiv på kunskap i ett mångkulturellt samhälle* om intersektionalitets frammarsch. Sporre beskriver att med hjälp av begreppet intersektionalitet som ett analysverktyg, kan man beskriva olika sätt för förtrycket att samverka beroende på var i världen och vilken typ av samhälle det är och positioner en person kan ha i samhället (Sporre, 2007:112–113). Vidare skriver hon i artikeln att i början av 2000-talen började man använda begreppet intersektionalitet i Sverige. Hon menar att det var Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari som utgav boken som hette *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige* (Sporre, 2007:113), som i sin tur ledde det till en diskussion om intersektionalitet i Kvinnovetenskaplig tidskrift som Nina Lykke (2003) beskrev. Nina Lykke betonade på vikten av att begreppet intersektionalitet kunde användas som ett analysverktyg för att kunna studera olika maktbalans. Karin Sporre beskriver att diskussionen fortsatte efteråt i Kvinnovetenskaplig tidskrift (2004:3) där Maria Carbin och Sofie Tornhill beskriver intersektion som en punkt då olika vägar korsas. Karin Sporre (2007) menar att med hjälp av intersektionalitet kan man synliggöra och tydliggöra hur maktbalans fungerar (Sporre, 2007:112).

Nina Lykke (2009) har skrivit en bok som heter *Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen* (Kvinnovetenskaplig tidskrift 24:1, s. 47-56) beskriver att begreppet intersektionalitet inte handlar om att granska förtryck utifrån klass, etnicitet och sexualitet för att peka ut förtryck. En annan bok *Genusforskning – en guide till feministisk teori, metodologi och skrift* som Nina Lykke har skrivit och framhåller att en person som kan känna en gemenskap som kvinna och lesbisk när hon befinner sig i ett sammanhang, och samtidigt kan hon också känna ett utanförskap som invandrare från arbetsklassbakgrund (Lykke, 2009:109–111). Med det vill jag också mena att ett barn som är dövt som existerar i förskolans verksamhet bland de hörande kan barnet också uppleva ett utanförskap som ett dövt barn trots att barnet är född i Sverige. Nina Lykke (2009) menar att genom att använda intersektionalitetsbegreppet handlar det om analys av samspel mellan maktordningar och identitetskategorier som fokuserar sig på själva transformationsprocesserna och inte enbart om kön, klass, etnicitet, sexualitet (Lykke, 2009:107).

Hon menar att med hjälp av analys, använder man Karen Barads begrepp intra-aktion som definierar en samverkan som inte har tydliga gränser mot varandra (Lykke, 2009:107). Lykke menar att det är ekonomiska, politiska, kulturella, psykologiska som är påverkade av olika maktordningar och identitetskonstruktioner utifrån intra-aktiva aspekt (Lykke, 2009:198). Det innebär att man använder intersektionalitet som ett verktyg för att beskriva förändringar i samspel mellan kön, etnicitet, ras etc. som reflekteras tillsammans med maktpositioner och beskriva dess dynamik och påverkan (Lykke, 2009:107).

Jag vill därför använda intersektionalitet som ett analysverktyg och perspektiv för att beskriva hur maktaxeln ser ut för döva och hörande i förskoleverksamhet för att närma mig den komplicerade verkligheten. Även kommer jag att ta upp om genus eftersom jag vill visa att döva pojkar och flickor kommunicerar på olika sätt, precis som hörande pojkar och flickor. Jag vill beskriva hur maktaxel ser ut mellan döva och hörande barn i förhållningssätt till varandra om makt är i balans eller i obalans med hjälp av intersektionalitets perspektiv. Då betonas det på den ekonomiska, politiska, kulturella och psykologiska som är påverkade av hur samhället ser ut. Samhället fungerar som en makronivå som i sin tur påverkar kommun som beslutar i frågan om resurser till förskoleverksamhet. Det innebär alltså att döva och hörande barn blir integrerade i förskolan. Därför handlar det inte om att ta upp om över- och underordning som fasta positioner utan själva perspektivet intersektionalitet inriktat på processer som skapar och upprätthåller relationer av överordning och underordning mellan individer och grupper av individer. Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (2006) betonar samtidigt att de vill med hjälp av intersektionalitetsperspektivet synliggöra och utmana de maktförhållandena som i olika tids- och rumsliga sammanhang som skapar ojämlikheter och underordning. De menar att det är sociala positioner som alltid konstrueras utifrån klass, kön, sexualitet och ras/etniska asymmetrier (De les Reyes, Molina & Mulinari, 2006:23). De betonar vikten av hur makt och maktutövning används med hjälp av konstruktionen av det normala och det naturliga (De les Reyes, Molina & Mulinari, 2006:23).

4.1.1 Genus

Begreppet genus används generellt för att betona av vad som anses vara kvinnligt och manligt som är socialt konstruerat. Ordet *genus* kommer från engelska; gender. Man använder detta begrepp för att urskilja och förstå de föreställningar dvs. handlingar som formar människans kön (Nationalencyklopedin). Det innebär att man undersöker människans kön utifrån både socialt och politiskt perspektiv. Med begreppet *kön* menas en biologisk bestämmande av vad som är kvinna

och man (Nationalencyklopedin). Termen genus använder man inom forskning på genusvetenskap därför att ordet kön är ett värdeladdat ord som kan påverka både negativt och positivt, därför använder man ordet genus som är ett neutralt ord. Det innebär att man använder begreppen kön/genus i genusforsknings-sammanhang som används för att begreppsliggöra relationen mellan könen, mäns och kvinnors beteenden, sysslor och vad man betraktar som ”manligt” eller ”kvinnligt”. Diskussionen baseras på att det är socialt och kulturellt konstruerat, vilket några författare tar upp och diskuterar.

Yvonne Hirdman påverkar mycket i svensk forskning ifråga om hur kvinnligt och manligt skapas och hur man kan göra en analys av maktförhållandet mellan kvinnor och män (Hirdman, 2007:149–153). Hirdman definierar kön och genus som skilda från varandra vars funktion är om att visa på sociala och kulturella sammanhang i identitetsskapande process (Hirdman, 2007:11–19). Det handlar om hur individen agerar i olika sammanhang beroende på vilket kön man har, där skillnaden handlar om omgivningens förväntningar av det biologiska könet som vi föds med och som är svårt att förändra (Hirdman 2007:148–150). Hirdman (2007) menar att våra uppfattningar är påverkade av samhället om vad som är typiskt manligt och typiskt kvinnligt. Genus syftar på historiskt, socialt och kulturellt skapade könet, till skillnad från det biologiska. Med hjälp av begreppet genus ger det möjligheter enligt Hirdman att analysera föreställningar, tankar och handlingar som påverkar människors sociala kön (Hirdman 2007:211–215).

Yvonne Hirdman beskriver att ”barnet som föds in i färdiga konstruerade och kulturella tankemönster ” Hirdman menar att varken män eller kvinnor föds till det eftersom dessa skapas. Hon syftar då på barnet som föds in i det, inte beror på det omedvetna identitetsskapande mönster utan på grund av maktstruktur som existerar (2007:215–216). Den franska filosofen Simone de Beauvoir (1949) skrev *Det andra könet*, och som sammanfattar meningen ”Man föds inte till kvinna, man blir det”. Man tolkar det att när man är nyfödd är man inte kvinna direkt utan blir kvinna på grund av samhället.

Olof Franck (2003) definierar även genom en kulturell tolkning av de biologiska skillnaderna mellan kvinnor och män. Han syftar då på att det inte bygger på biologiska skillnader som utgör genus utan enbart tolkning av dessa. Franck menar att vi är olika på grund av traditioner och av sociala förväntningar som talar om vad som uppfattas som ”kvinnligt” och ”manligt”. Han betonar vikten av som jag citerar ”Inte minst i skolans värld ser vi uttrycken för detta i sätt på vilka pojkar och flickor bemöts, hur vuxna relaterar till dem och hur de relaterar till vuxna”

(Franck, 2003:119). Han poängterar att det är viktigt att pedagoger är medvetna om hur de bemöter flickor och pojkar därför att pedagoger skapar tillit som deras förebilder.

I *kvaliteten i förskolan, Allmänna råd och kommentarer* (Skolverket, 2005:17–19) betonas det att jämställdhet som en specifik del i förskolans värdegrundsarbete som förskolor förväntas arbeta med. Skolverket menar att det är betydelsefullt att en medveten aktiv pedagog som har kunskap om sitt uppdrag och sina föreställningar kring konstruktioner av genus i det dagliga arbetet (Skolverket, 2005:19).

4.1.2 Döva/hörande

Päivi Fredäng (2003) skriver i sin avhandling *Teckenspråkiga döva* och i sitt förord skriver hon som jag ordagrant citerar ”En svensk döv kan ha mer gemensamt med en australiensisk döv än med sina hörande grannar”. Detta citat väcker reflektioner kring kommunikation, samspel och inkludering. Fredäng menar att även om en svensk döv och en australiensisk döv har helt olika teckenspråk och bejaktar sitt eget hemlands kultur men ändå känner de mer samhörighet med varandra. Fredäng syftar då på samhällets synsätt som strävar efter att ”normalisera” döva genom att laga ”defekta” öron och argumentera för tal och integration, vilket inte alltid tilltalar döva i Sverige och i Australien (Fredäng, 2003:11–12). Vidare har Päivi Fredäng (2003) i sin avhandling redogjort synen på dövhet och teckenspråkiga döva utifrån socialt och kulturellt perspektiv. Fredäng förklarar att det medicinska synsättet på dövheten har påverkat oerhört mycket fram till 1980-talet (Fredäng, 2003:19).

Fredäng beskriver att ”kulturellt döva” delar gruppens gemensamma värderingar, inte enbart på teckenspråk (Fredäng, 2003:20). Samtidigt finns det en annan dövgrupp i Finland som betraktar sig som en etnisk minoritet därför att de flesta döva gifter sig inom gruppen (Fredäng, 2003:21). Fredäng betonar vikten av att det finns olika synsätt på vad dövhet och dövkultur representerar. Vidare tar Fredäng upp begreppet *integrering* av döva, hörselskadade och hörande barn i den pedagogiska verksamheten (Fredäng, 2003:28). Samtidigt betonar Fredäng att begreppet integrering oftare pekar mot funktionerade än deras omgivning som betraktas som ”normalt”. Hon menar att döva inte har samma förutsättningar att anpassa sig utan att det är folk i omgivningen som ska anpassa sig, en annan viktig aspekt som Fredäng även tar upp är att historiskt sett har man betraktat döva som hörsel-, språk-, eller kommunikationshandikappade. Fredäng menar att på grund av detta synsätt att märkte man inte dövas behov inom

handikappolitiken fram till 1970-talet (Fredäng, 2003:29). Hon menar att detta fick döva att slå i bordet och krävde sina rättigheter på lika villkor som alla andra medborgare i Sverige.

Under de senaste decennierna har en tolkning av vad döva och dövhet innebär förändrats mycket och det innebär att döva ska enligt detta synsätt betraktas som tillhörande en kulturell och språklig minoritet än som handikappade. Det beror på att år 1981 beslutade riksdagen att erkänna att teckenspråk är dövas modersmålspråk. Beslutet innebär också att Sverige var först i världen att erkänna dövas språk; teckenspråk (Göransson & Westholm, 1995:41). Riksdagens beslut innebär att döva personer kunde betrakta sig som en språklig minoritetsgrupp medan i dövas omgivning, ser människor på döva som funktionshindrade. Vidare beskriver Sara Göransson och Göran Westholm (1995) att vad det innebär med begreppet dövkultur och nämner att dövgruppen är indelad i två lägrar om vad dövkultur betyder. Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) menar att begreppet dövkultur handlar om att ”döva är en språklig och kulturell minoritet med teckenspråk som första språk och svenska som andra språk” dvs. den kulturella identiteten. Den andra gruppen menar att dövgruppen och teckenspråk fortfarande är ung och därför är det för kort tid för att sätta sig in i olika kulturella aktiviteter vars syfte är att stimulera dövas personlighetsutveckling (Göransson & Westholm, 1995:178–179).

Eva Ellström skriver i sin avhandling *Integration i institutionaliserad verksamhet – en studie av gruppintegration av hörselskadade och döva barn i förskolan* att begreppet integration väckt negativa eller positiva känslor hos folk men hon menar att det är angeläget att granska vad integration innebär (Ellström, 1993:13). Eva Ellström beskriver att termen integration kommer från det latinska ordet ”integer” som innebär ”hel” eller ”orörd”. Ellström refererar det till en integrationsutredning (SOU 1980:34) som säger att termen integration står för delaktighet, ömsesidighet och möjlighet till kommunikation och gemenskap inom en grupp (Ellström, 1993:13–14). Ellström tar upp två andra begrepp; gruppintegration och individualintegration som två helt skilda saker. Gruppintegration innebär en grupp med hörselskadade/döva barn som är tillsammans med en grupp hörande barn medan individualintegration innebär att hörselskadade/döva barnet finns i en grupp med bara hörande barn (Ellström, 1993:14). Eva Ellström (1993) betonar vikten av vuxnas roll som betydelsefull för döva och hörande barns samspel (Ellström, 1993:19). Vidare beskriver hon att tidigare forskning visat att det är svårt att påverka hörande barns attityd och beteendemönster mot döva barn. Detta kräver mer av pedagogen att på ett medvetet sätt planera aktiviteter som syftar på att påverka hörande barns kontaktmönster. Då menar Ellström att genom att hörande barn lär sig teckenspråk, blir det

naturligt för hörande och döva barn att umgås med varandra (Ellström, 1993:21). Sammanfattningsvis har hon intervjuat pedagoger i förskolan och kom hon fram till att uppfattningen och inställning till integration i den pedagogiska verksamheten var att flera av pedagogerna ansåg att det är lättare att arbeta i en homogen grupp jämfört med integrerad grupp. Pedagogers syn på döva barn som är i integration var att döva barn skulle vara en grupp för sig själva (Ellström, 1993:107–117).

4.2 Kommunikation/Samspel

Pia Williams och Ingrid Pramling Samuelsson har forskat kring om samtal mellan pedagogen och barn och kommit fram till att det saknas kommunikation mellan pedagogen och barn när de tillsammans diskuterar om hur kommunikation och samspel ska se ut (Pedagogisk forskning i Sverige 2000, årg. 5 nr 4 s.284 - 306 ISSN 1401-6788). Williams och Pramling Samuelsson menar att kommunikation och samspel har blivit en viktig fråga i läroplanen och i pedagogiken. De anser att det är viktigt att man som pedagog är medveten om kommunikationens betydelse för lärandet. Roger Säljö (2000) menar att kommunikation och interaktion avgör hur barns lärande ser ut (Säljö, 2000:). Det innebär att ur ett sociokulturellt perspektiv är kommunikation nyckeln mellan barnet och omgivningen. Det innebär att döva barns möjligheter till delaktighet till kommunikation och samspel mellan barnet och pedagog samt i sin omgivning, är att teckenspråk är viktigt som ett kommunikationsmedel så att dövas lärande ska utvecklas normalt.

Vidare tar Williams och Pramling Samuelsson diskuterar att förr var lydnad och disciplin viktigt mot nu idag är det viktigt med ett livslångt lärande och utveckling av s.k. vardagskunskaper bland annat kommunikativ förmåga, samarbetsförmåga, ansvarstagande, initiativförmåga, flexibilitet, reflekterande attityd, problemlösningsförmåga. Det innebär alltså att med kommunikation förmedlar också förväntningar mellan barn och mellan barn och pedagoger, även status- och samspelsmönster blir synliga (Williams & Pramling Samuelsson, 2000:284 – 306). De menar att i varje barngrupp finns det några barn som är aktiva och kommunicerar med kompisar och vuxna medan andra är tysta. Vidare skriver Williams och Pramling Samuelsson att pedagogens roll och attityd är oerhört viktigt därför att dennes attityd och synsätt på kommunikation möjliggör för att alla barn ska få komma till tals i grupper. De refererar det bland annat till Månsson (2000) som visar hur det ser ut med interaktionsmönster mellan pedagoger och de yngsta barnen i ett genusperspektiv. Månsson har undersökt småbarn och Williams och Pramling Samuelsson om äldre förskolebarn, så visar det sig att mönstren är ungefär lika till exempel att i de helt vuxenledda situationerna, är pojkdominansen tydligast på samlingar genom att de avvisar och

protesterar på ett sätt som flickorna inte gör. Dessutom visar pedagogens respons på pojkarnas agerande att hon utvidgar pojkarnas svar och accepterar eller avvisar deras protester i lika stor utsträckning (Williams & Pramling Samuelsson, 2000:284 – 306). Detta finner jag som väldigt intressant därför att jag ämnar undersöka hur döva barns situationer i samlingar ser ut i ett lånat genusperspektiv.

Elisabet Doverborg och Ingrid Pramling (2000a) tar upp hur viktigt det är med en medvetenhet hos pedagogen att inte bara fungera som kunskapsförmedlare, utan även reflektera över vad man tar för givet, samt barnets förgivettagande (2000a:70-84). Vidare förklarar Elisabet Doverborg och Ingrid Pramling (1995) det inte handlar om att det inte är barnet själv som har ansvar för kommunikation utan det är den vuxne som ska försöka fånga barnets värld oavsett om det är barnet eller den vuxna som initierar kommunikation. Doverborg och Pramling förtydligar och syftar på att kommunikationen mellan barn och pedagoger baserar sig på att det är den vuxnas ansvar att vara medveten om att lotsa och hjälpa barnen att upptäcka sin omvärld och att utveckla sin förståelse i olika sammanhang (1995:146). Elisabet Doverborg och Ingrid Pramling betonar vikten av att pedagogens roll handlar om att ställa öppna frågor t.ex. ”Vad ser det ut som? Vad tror du det är?” etc. De menar att genom att pedagog är aktiv i sitt kommunikativt och samspel med barn, innebär det att barn uttrycker sig för sina idéer och blir delaktiga (1995:27–29).

4.3 Inkludering

Kristina Henkel (2006) har skrivit en bok som heter *En jämställd förskola, teori och praktik*. Henkel vill tydligt beskriva definitionen av begreppet jämställdhet. Hon förklarar att begreppet jämställdhet står för att bredda ut könsroller för flickor, pojkar, kvinnor och män och att det handlar om att människor ska ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter inom alla områden oavsett kön (Henkel, 2006:11–14). Samtidigt menar hon att begreppet jämställdhet också handlar om maktförhållande som har påverkats av etnicitet, sexualitet, religion och funktionshinder (Lagen om förbud mot diskriminering av barn och elever). I samband med begreppet jämställdhet baseras det på två olika områden som är kvantitativt som bygger på antal och kvalitativt som bygger på innehållet. När det gäller kvalitativ jämställdhet innebär det att alla människor ska ha rätt till inflytande över sitt eget liv och ha möjligheter att påverka. Kristina Henkel hänvisar till en annan författare; Kajsa Svaleryd som har skrivit om genuspedagogik att flickor/kvinnor och pojkar/män följer de olika informella regler som innebär att deras handlingsutrymme begränsas på olika sätt (Henkel, 2006:34–35). Det handlar om ge handlingsutrymme där varje människa som har att röra och uttrycka sig på (Henkel, 2006:13).

Hur ser det ut för döva barn i den pedagogiska verksamheten? Är deras handlingsutrymme tillräckligt stort för att kunna uttrycka sig?

Ann Åberg och Hillevi Lenz Taguchi (2005) skriver att pedagoger i sin planering av dagens aktiviteter på förskolan, även har makten att bestämma om de ger eller tar ifrån barns möjligheter till delaktighet (Åberg & Taguchi, 2005:67). De menar att vuxna påverkar barn mer än vad pedagoger tror och det innebär att det ställs stora krav på dem som pedagoger. Det är inte barnen som väljer pedagoger som de umgås med under dagarna och det innebär stora krav på pedagoger att vara medvetna om hur de tänker och gör och vilka värderingar de har. Åberg och Taguchi poängterar att pedagogers bemötande har att göra med barnsyn och människosyn som ligger i pedagogers grundläggande värderingar. (Åberg & Taguchi, 2005:60).

4.3.1 Normalitet och avvikelse

Thomas Hylland Eriksen (1999) beskriver *Kulturterrorismen – En uppgörelse med tanken om kulturell renhet* att idag är det viktigare än någonsin att utveckla identiteter som baseras på olikheter och inte på likheter. Det är naturligt att alla människor har rätt att tillhöra en tradition, men ingen tradition har rätt att bestämma över människor. Eriksen försöker visa att vår världsbild är påverkade av vår traditionella och historiska bild av vi och de andra. Det innebär att människor är fångna i ett Vi och dem-tänkande. Konsekvensen av det blir att vi också ska över- och underordna oss i hierarkiskt system dvs. att gruppen/grupperna blir positionerad i ett normerande värdesystem. Detta tar han upp på som handlar om att majoritetsgruppen är individualister, frihetsälskande, framstegsvänliga och sekulariserade medan minoritetsgrupper och invandrargrupper är trygghetsälskande, kollektivistiska och traditionella (Hylland Eriksen, 1999:58). Med det menar han att det skapas gränser samtidigt som begränsar minoritetsgruppers möjligheter att få rättigheter i samhället. Thomas Hylland Eriksen frågar sig om man kanske inte bör integrera minoriteter alls. Då kommer han med en annan fråga; vad majoriteten kan göra för minoriteter (Hylland Eriksen, 1999:63–64). Han menar att man kan diskutera om graden av integrering för minoriteten. Det innebär alltså att minoriteten anpassar sig till majoriteten och behöver inte förlora sin kulturella tillhörighet (Hylland Eriksen 1999:64). Detta vill jag koppla till döva som en minoritetsgrupp både kulturellt och språkligt sett. Döva är idag integrerade i det svenska samhället och betalar exempelvis svensk skatt, arbetar eller studerar och röstar vid val utan att de behövt tappa sin ”dövidentitet”.

Från ovanstående avsnitt i sammanfattade drag har jag kort berättat om hur ideologier kan påverka vår uppfattning om kultur och kulturella identiteter som Eriksen har beskrivit samtidigt som Lykke tar upp om att det inte handlar enbart om förtryck utan om att känna sig utanför i en gemenskap. Vidare menar de los Reyes, Molina och Mulinari att genom att visa att maktförhållanden påverkats av de sociala positioner som konstrueras av klass, kön, sexualitet och ras/etniska asymmetrier.

Thomas Hylland Eriksen framhåller att ”grupptillhörighet är situationsbetingad och relationell, det vill säga att den enskildes identifikation är beroende av situation och av vem han eller hon jämför sig med” (Hylland Eriksen 1999:31). Detta vill jag koppla till att om vi använder döva som ett exempel, så innebär det att döva jämför sig inte med hörande utan jämför sig med andra döva på grund av deras situation och identifikation samt deras sätt att kommunicera med hjälp av händer och ansiktet. Det får mig att reflektera därför att ett dövt barn inte har någon valmöjlighet utan tvingas in i grupptillhörigheter eftersom det fordrar en välfungerande relation med hörande barn som baseras på samspel och kommunikation. Därför kan kanske inte döva barn identifiera sig helt och hållet med hörande barn i frågan om liknande erfarenheter av utsatthet och bristen på kommunikation och information. Naturligtvis kan döva och hörande dela med varandra om erfarenheter, men det fordras att upplevelserna som båda upplevt ska ha skett samtidigt.

Vidare beskriver Thomas Hylland Eriksen (1999) att det handlar om minoritetsgruppens egna erfarenheter och reflektioner som baseras på identitet som omvandlas till kultur (Hylland Eriksen, 1999:56). Detta passar också in på döva som har egna erfarenheter och reflektioner för det ”utsatthet” som de bemöter dagligen exempelvis brist på information på teckenspråk, svårigheter att få tolk snabbt. Samtidigt som Hylland Eriksen påpekar att anledningen till att grupper bildas, beror det på att det finns gränser. Han menar att problemet med begreppet gränser, är att det är svårt att bestämma sig för vad som avgränsas och var gränsen går (Hylland Eriksen, 1999:32). Han menar att gränser av grupper handlar om att det är dynamiskt och gränser kan förändras beroende hur ett sammanhang ser ut då. När det handlar om kulturtillhörighet, betonar Hylland Eriksen att ”Judarna kan anamma vår civilisation, men inte vår kultur” och om jag också använder detta citatet och byter begreppet judarna mot döva, så menar jag i princip att döva kan anamma vår svenska civilisation men inte vår kultur. Det kan tolkas som att döva har egen kultur men jag vill betona att döva är födda i Sverige och firar midsommar, jul på samma sätt som svenskar.

Utifrån detta blev utgångspunkten i denna studie att undersöka hur pedagoger och föräldrar tänker kring kommunikation, samspel och inkludering om det finns för hinder och möjligheter för att få barn mer delaktiga i förskolans verksamhet. Även vill jag också kort berätta om vad inkludering/integrering innebär.

4.3.2 Gränssättning

Charlotte Edström skriver i sin doktorsavhandling *Samma, lika, alla är unika* där hon beskriver i sin forskningsfråga handlar det om hur pedagogerna och barnen framställs i arbetet med jämställdhet i förskolan. Edström menar att det är viktigt att fråga sig vad jämställdhet egentligen innebär innan man arbetar med jämställdhet i förskolan (Edström, 2010:20). Utifrån detta perspektiv kan man då fråga sig; är pojkar och flickor är lika eller olika? Är hörande och döva lika eller olika? Då kan man också diskutera vidare om att delta på lika villkor? Att vara olika men på lika villkor.

Thomas Hylland Eriksen (1999) syftar på vår uppfattning om kultur som ett objektifierat ”ting” av våra gränssättningar mellan olika grupper bygger inte bara på rättvisan och normer utan även är dubbelsidig. Det handlar om att ge minoriteter och andra främmande folkslag rättigheten till att bevara sina seder, språk och traditioner, samtidigt som alla inte får vara med i gemenskapen (Hylland Eriksen, 1999:24). Thomas Hylland Eriksen *Kulturterrorismen – En uppgörelse med tanken om kulturell renhet* ger ett tydligt exempel på varför det är viktigt med skillnader mellan olika grupper och syftar på att den bygger på strukturella skillnader som ”medfödd över- och underlägsenhet” och menar att personers bemötande påverkar och framtvingar en syn på människor vara underlägsen på grund av deras främmande härkomst. Han menar att det är människor själva som sätter normer samtidigt som vi romantiserar olika grupper (ex invandrarkultur, dövkultur) genom att förklara att detta är ”deras kultur”. Han menar sättet som människor för ut budskap på om denna gränssättning och avståndstagande från andra kulturella grupper (Hylland Eriksen, 1999:25).

Konsekvensen blir då som Hylland Eriksen menar att människans uppfattning om den flerkulturella ideologin blir dubbelsidigt dvs. att folk får vara olika samtidigt som det inte ger dem möjlighet att få jämlik behandling (Hylland Eriksen, 1999:30). Hylland Eriksen framhåller att man visar sin acceptans av olika gruppers definition på ”sin” kultur, urskiljer man ändå grupper från majoritetskultur. Han lyfter fram problemet att leva i två kulturer. Han menar i offentligheten krävs det av dem att ha en kulturell identitet ändå måste det baseras för den enskilde att bestämma sig om hon eller han vill tillhöra en kultur eller låta bli.

5. RESULTAT

Jag har i sju intervjuer med sammanlagt sju döva/hörande informanter (varav fyra pedagoger och tre föräldrar) tagit del av hur både hörande och döva förskolelärare och föräldrar tänker kring kommunikation, samspel samt inkludering mellan hörande och döva flickor och pojkar i förskolans verksamhet sett ur intersektionellt perspektiv.

INFORMANTER I UNDERSÖKNING			
PEDAGOGER		FÖRÄLDRAR	
3 HÖRANDE	1 DÖV	2 HÖRANDE	1 DÖV

För att kunna presentera har jag i sammanställningen av intervjusvaren valt att utgå från mina tre huvudsakliga frågeställningar. Informanternas svar är knutna till forskning och litteratur med syfte att belysa ämnet i analysen. Genom att väva samman de olika informanternas svar i en och samma löpande text då min avsikt inte är att göra en jämförande studie av de svaren från både döva och hörande förskolelärare och föräldrar. Det innebär att med hjälp av ett intersektionellt perspektiv handlar det om att inte försöka begränsa mig genom att inte bara titta på kommunikation, samspel, inkludering utan även väga in andra aspekter t.ex. flickor/pojkar och döva/hörande.

Med det som grund använder jag för att skapa mig en helhetsbild utifrån intervju med hörande/döva föräldrar och pedagoger samtidigt som jag försöker ta reda på vilken diskurs som råder genom att känna av deras inställning, förhållningssätt om kommunikation, samspel och inkludering. Det innebär att jag kommer att tolka helhet och delar av intervjusvar till dess att ”rimliga mönster” och ett ”inre sammanlagt” i tolkningen har nåtts (Kvale & Brinkmann, 2009:226). Till lyssnandet för intervjuaren påpekar Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) att inte enbart lyssna till ”vad som sägs” utan även ”hur det sägs” och lägga märke till ”vad som inte sägs” (Kvale & Brinkmann, 2009:182).

5.1 Presentation av resultat

I följande del presenteras resultat av de intervjuerna jag gjorde med de sju informanterna. Genom att sammanställa de olika intervjusvaren och presentera dem gemensamt trots både pedagoger

och föräldrar var för sig svarat på frågorna. Jag har valt att benämna pedagogerna och föräldrarna med A, B, C, D, E, F och G så att de förblir anonyma. Genom att utgå från de tre frågeställningar som har ställts i min undersökning och intervjuvaren sammanställt utifrån dövas och hörandes perspektiv oavsett om de är pedagoger eller föräldrar.

Min första frågeställning var: Hur tänker förskolepedagoger och föräldrar om döva/hörande pojkars och flickors delaktighet i förskolans verksamhet och vad finns det för hinder och vilka möjligheter finns det? Jag sammanställer de olika intervjuvaren genom att citera vad som har sagts under intervjun. Vi börjar med att hörandes synsätt i fråga om döva/hörande pojkars och flickors delaktighet, har det uttryckts helt olika i fråga om delaktighet.

5.1.1 Informanters tankar kring pojkars/flickors delaktighet

Hörande A säger:

”Jag upplever att döva och hörande barn får samma möjligheter till olika sammanhang däremot är pojkars och flickors intresse olika. Till exempel är pojkar mera intresserade av vissa saker. Till exempel pyssel, är killar inte så intresserad oavsett om det är döv eller hörande kille. Men det viktiga är ändå att de får möjligheter att prova på pyssel men oftast är de killarna inte så intresserade. De tjejerna som inte är intresserade av vissa saker som killarna tycker om att leka med. Vi ser till att de tjejerna får leka med det en kort stund i alla fall. Däremot tror jag inte att det är så stor skillnad däremot är det viktigt att vara medveten om att erbjuda samma möjligheter för både killar och tjejer”.

En annan hörande D menar att genom att vara delaktig handlar det om att se till att samvaro fungerar mellan sig och andra och syftar på:

”Att vara delaktig handlar om att ta ansvar för helheten men även något som man kan få tillbaka genom samvaro. Det finns ett gammalt ord uttryck: ”Gör din plikt och kräv din rätt” som innebär att alla förväntar sig att du skall delta i sociala sammanhang.”

En annan hörande C menar delaktighet på förskolan som är två språkig dvs. teckenspråk och svenska syftar på att både hörande och döva pojkar och flickor är delaktiga på ett optimalt sätt och det innebär också att vuxna måste lyssna på barns önskemål och deras önskan att vara med i sociala sammanhang:

”Förskolan har både teckenspråk och svenska, vilket innebär att det inte är någon skillnad angående delaktighet mellan hörande och döva barn” Vidare säger hörande C att det handlar om att ”Vi måste lyssna på vad barnen tycker och prata med dem om hur de

upplever olika saker och vad de har för önskemål, vad de vill göra. De har chanser att påverka olika situationer genom att säga vad de tycker. Därför är det viktigt att vi lyssnar på vad de har att säga”.

Vidare menar hörande C att på förskola kan förskolepedagoger kommunicera både på teckenspråk/svenska och betonar vikten av att delaktighet för både hörande/döva barn och pojkar/flickor är på lika villkor:

”Jag upplever så att både hörande och döva är delaktiga på lika villkor. Lika mycket för båda flickor och pojkar också i fråga om aktiviteter och i förskolans verksamhet. Därför ser jag ingen skillnad i fråga om delaktighet för döva och hörande pojkar och flickor”.

Och hörande B fortsätter berätta om döva/hörande flickors och pojkars delaktighet i förskolan och då kommer det fram att en döv pedagog förstår dövas teckenspråk bäst samtidigt som hörande B betonar på att det är bra att döva och hörande barn blandas i förskola så att det påverkar barns utveckling.

”Jag är osäker när det gäller delaktighet för både hörande och döva barn. Delaktighet för döva och hörande fröknar är att förstå varandra på det bästa sättet. Jag menar att en döv fröken förstår döva barn bäst därför att de kan identifiera sig med varandra och förstå varandras situationer som de hamnar i. Men jag tror det är bra med blandning därför att det handlar om att förstå varandra på bättre sätt dvs. när det gäller både hörande och döva barns utveckling. Jag tror också att fröknar ser till och uppmuntrar både hörande och döva barn att vara delaktiga på lika villkor”.

Hörande E beskriver sättet att använda två språk dvs. teckenspråk/svenska på ett negativt sätt och menar att de inte har något annat val eller en bättre lösning och därför använder förskolepedagoger teckenspråk och tal samtidigt. Hörande E menar att på teckenspråk använder man inte röst alls och det blir problem att prata två språk samtidigt eftersom man tappar vissa tecken eller ord i en mening, när man pratar med både döva och hörande samtidigt. Syftet med att använda två språk samtidigt är att hörande/döva barn ska vara lika delaktiga i diskussioner.

”Vi är tvungna att använda teckenspråk och tal samtidigt därför att i gruppen måste både hörande och döva barn förstå vad som sägs i förskolan. T.ex. vid morgonsamling ska alla barn veta vad som sägs, därför är vi tvungna att använda två språk samtidigt eftersom hörande barn inte förstår mycket på teckenspråk. Men många barn lär sig mer och mer på teckenspråk. Det är samma sak för döva barn i gruppen. Om jag skulle prata i den gruppen, har döva barn rätt att hänga med vad jag säger. Om jag tecknar till döva barn, har

hörande barn också rätt att hänga med vad jag tecknar. Därför använder jag teckenspråk och tal samtidigt. Men det är svårt att använda svenska och teckenspråk samtidigt därför att båda språken har helt olika grammatiska regler”.

Vidare säger hörande E i fråga om delaktighet i samband om sånger på teckenspråk.

Hörande E menar döva får ingen stimulans av sånger på teckenspråk därför att det inte existerar sånger på teckenspråk på ett naturligt sätt. Dessutom kan döva barn inte uppleva känslor av ljud av sång. Därför menar hörande E att det vore bättre att använda teater så att både hörande och döva barn får dela samma upplevelser:

”Jag anser att man skulle ha teater istället för sånger för både hörande och döva eftersom de skulle ha glädje av det och vara delaktiga i samma situation på lika villkor. Vi har haft ett tema om Pippi Långstrump men det tar för lång tid att öva med teater. Därför tar man den enklaste vägen t.ex. sommarfester”.

Hörande E menar att döva inte är intresserade av sången på teckenspråk däremot fungerar ett tema om Pippi Långstrump när det handlar om att skapa Pippi Långstrumps hem eller gestalta det.

Dessutom beskriver hörande B att de möjligheterna som hörande barn får i samband med delaktighet, förklarar hörande B såhär att det inte är någon skillnad mellan hörande och döva i fråga om delaktighet i förskolans verksamhet men däremot bör hörande vara mer observanta på vad som händer och tänka på att använda teckenspråk och anpassa sig efter dövas villkor genom att:

”Min upplevelse av förskolan anser jag att det inte är någon skillnad. När det gäller hörande barn, uppmärksammar barnen på vad de hör. De måste vara mer uppmärksamma på barn som inte hör t.ex. att se och ha kontroll på döva barn som inte kan prata. Jag menar att hörande barn lär sig att vara mera ”uppmärksamma” och vara mer öppna för att ta emot signaler genom att vara närvarande”.

Hörande E menar att delaktighet inte bara handlar om att vara med i diskussion utan det handlar även om att visa respekt för varandra och lära sig om turtagning och utveckla sin sociala kompetens:

”Att hörande och döva kan förstå varandra. Barnen lär sig leka på ett bra sätt och respektera personer, turas om och det är viktigt för barn att lära sig och kunna eftersom det är den sociala kompetens det handlar om”.

Hörande D menar att det finns en annan aspekt när det gäller delaktighet i samhälle för döva och hörande barn eller människor i allmänt. Hörande D syftar då på att i samhället är en hörande en norm och därför strävar barn och människor åt samma håll mot den normen som utgör en bas i samhället. Hörande D menar att det innebär att det inte är ”majoritet” som anpassar sig utan det är minoritetsgrupper som får anpassa sig och få extra hjälp istället:

”Hörande grupp betraktas som en norm. Personligen har jag inte problem med det. Alla som lever i ett samhälle och följer de värderingar som existerar och som försöker se till att människors kommunikationer och samspel ska fungera väl och då an man se olika människors förutsättningar genom exempelvis dövas förutsättningar handlar om att få hjälpmedel som t.ex. teckenspråkstolk och handikappade behöver t.ex. rullstol för att fungera normalt i ett samhälle. Detta beror på att vi har kommit överens om grundläggande förutsättningar”.

Hörande D menar att när det gäller delaktighet, handlar det också om värderingar och strävan efter att tillhöra någon grupp. De som inte passar in normen, ska ändras och anpassas. Detta tankesätt härstammar från det gamla begreppet. Och hörande D kom att tänka på en annan sak när jag var tvungen att byta band under intervjun och berättade då:

”Jag ser mig som normal men om man tänker närmare på det, så stämmer det inte riktigt. Det kanske har påverkat mig genom att jag uppfattar saker på ett annat sätt än de flesta. Men det är något som jag inte tänker dagligen på mitt handikapp; färgblind. Upplever man inte hinder utan känner sig normal. Man blir påmind om sitt eget handikapp på grund av förutsättningar som existerar runt mig och av folkets attityd som gör att jag upptäcker att det inte är normalt”.

Hörande D menar att även om jag är normal och är delaktig i samhället men om man vill bli t.ex. konstnär, blir jag inte delaktigt därför att jag är färgblind. Hörande D menar att när man får hinder och det är då man först inser att man har sina egna begränsningar och inte kan bli vad jag vill. Hörande D beskriver att det är då man inser att trots att jag fungerar optimalt i samhället och är delaktig i olika område, ändå finns det något område som jag inte kan delta på samma sätt och då kan man betrakta mig som onormal.

Hörande C beskriver att hörande barn som får lära sig ett nytt språk samtidigt som barn lär sig andra värderingar och synsätt i fråga om delaktighet. ger ett exempel på att:

”Mitt barn som hörande, har fått ytterligare ett språk genom sin förskola samtidigt som hennes värderingar och synsätt på att alla människor är lika värda”

Å andra sidan säger en annan hörande E att det är viktigt att hörande barn lär sig teckenspråk därför att de har lättare att växla mellan olika språk och har lättare att vara delaktiga i olika grupper men döva däremot har det svårare att komma in i grupper och därför är det viktigt att det är på dövas villkor i förskola:

”Det är svårt för döva att vara delaktiga i en hörande grupp och det är lättare för hörande att vara delaktiga i en döv grupp och det fungerar bättre också”.

5.1.2 Pojkars och flickors delaktighet, vilka möjligheter finns det?

Genom att se det ur dövas perspektiv om deras tankar om döva och hörande pojkars och flickors delaktighet i förskolans verksamhet och vad finns det för hinder och vilka möjligheter finns det?

Döv F säger i intervjun att barn som har möjlighet att vara delaktiga och ha möjligheter att påverka, beror det på hur verksamheten i förskola ser ut och hur det är uppbyggt. Dessutom menar döv F att när det gäller barns möjligheter till delaktighet, beror det på hur pedagogen är som person och hur pedagogen tänker och hur dennes värderingar ser ut:

”Jag tror att barn har möjlighet till inflytande men det beror på hur pedagogen är som person och hur det fungerar i förskola. Frågan är om pedagoger är strikta i sina regler eller anpassar sig efter vad barn vill göra. Det tror jag att pedagogens inställning som avgör om döva och hörandes barns möjligheter till inflytande”.

Vidare beskriver döv F att det beror på hurdana barn är som personer:

”Både pojkar och flickor har samma möjligheter att kunna påverka, beroende på hur barns personligheter ser ut. Vissa barn kan vara framåt och pratar mycket medan andra barn kan vara mer tystlåtna av sig. Vissa barn kan vara påhittiga och komma med en massa förslag. Det gäller både pojkar och flickor men däremot tror jag att det är barns personligheter som avgör. Nuförtiden ser man till att uppmuntra pojkar och flickor på lika villkor och ha samma rätt till inflytande”

Döv G menar att man behandlar både pojkar och flickor lika genom att förklara och inte använda ett flickaktig eller pojkaktig språk utan på ett pedagogiskt sätt:

”Man förklarar på samma sätt för både hörande och döva barn. Ingen särbehandling eftersom de är lika och jämställda”.

När det gäller delaktighet med andra hörande barn, har döv F egna erfarenheter av hur det var att vara liten. Döv F menar att som liten var döv F inte medveten om att kommunikation och samspel var viktigt eftersom lekarna var viktigare. Det handlar om att döva barn vill få leka med andra hörande barn t.ex. för social träning, träna på att kommunicera och samspele.

”När jag var liten var kommunikation och samspel inte så viktigt. Då var det viktigare för mig att kunna leka med hörande barn och jag fick använda kroppsspråk för att få kontakt. Dessutom lärde sig mina hörande kompisar sig handalfabet, vilket underlättade för mig att vara delaktig”.

En annan hörande C beskriver även om barn har rätt till inflytande, menar hörande C att det finns färdiga ramar att följa i förskolans verksamhet. Hörande C syftar då på läroplan för förskolan (Lpfö 98), och vad barn kan påverka beror det på vad som står i förskolans läroplan:

”Det finns vissa ramar men barn får möjligheter att påverka och få önska sig vad de vill göra men vi har ramar att följa”.

5.1.3 Döva/hörande pojkars och flickors delaktighet, vilka hinder finns det?

Dessutom har informanterna beskrivit vad det finns för hinder för döva och hörande pojkars och flickors delaktighet i förskolans verksamhet.

Hörande C påpekar att det finns skillnader mellan döva och hörande därför att:

”Jag upplever att döva barn även vuxna är mer duktiga på turtagning medan vi hörande avbryter gärna. Hörande väntar inte och pratar gärna samtidigt”.

Dessutom säger döv F att det inte är så stora hinder för döva barn i förskolans verksamhet därför att döva och hörande barn leker mycket tillsammans. Men döv F kunde tänka sig att det kan finnas hinder för döva när det gällde morgonsamlingar:

”Vid morgonsamling sjunger personal på teckenspråk och döva barn är nog mera blasé jämfört med hörande barn. Men jag tror att hörande barn känner sig blasé också men inte lika mycket som döva barn. Det intressanta är när en fröken läser en bok och berättar att det är ett djur som sparkar iväg en boll och ropar mjau och då frågar fröken barnen vilket djur som säger ”mjau” och då räcker alla hörande barn upp händer och säger ”katt” men

döva barn är tysta och svarar inte därför att de inte förstår själva ordet ”mjau”. Detta beror på att fröken inte hade uttryckt sig på dövas sätt att beskriva visuellt angående ordet ”mjau”. Då menar jag att om fröken visade ”mjau” med hjälp av teckenspråk dvs. ”slicka tass” och fråga döva barn vem som ropar ”mjau” och då skulle döva räkna upp händer och tala om att det är katten”.

Vidare beskriver också döv G:

”Jag märker ofta i samband med sånger, är de döva barn helt blasé av sånger. Men så är det med majoritet av hörande barn som styr och dominerar”. Det är få döva på vår förskola. Om det funnits fler döva, skulle deras samspel med hörande barn vara bättre och det blir bättre attityd också”.

En annan hörande A syftar på dövas delaktighet i sånger genom att säga att vi inte ofta har sånger på förskolan därför att man har anpassat sig efter döva barns villkor. Hörande A är osäker på om sånger gör att döva får del av hörandes kultur och om det kommer till nytta för döva barn:

”Tyvärr har döva barn svårt att hänga med i sånger eller i boken som handlar om rim och ramsor. Men vi använder inte det ofta. Men när det gäller sommarfester, använder vi sånger. När det blir teater och sånger, försöker vi teckna samtidigt”. På grund av min följdfråga, kom hörande A att svara: ”Jag vet inte om det handlar om att döva ska få en del av hörandes kultur. Tidigare hade vi ofta sånger på förskolan men det ströks eftersom det finns döva i vår verksamhet”.

Vidare säger en annan hörande D att det finns hinder för döva eftersom rollekar handlar om dialog och språkträning mellan barn men döva barn som inte har samma förutsättningar att kunna uttrycka sig via tal, blir därför hindrad av att vara delaktig i hörandes rollekar:

”Jag kan tänka mig att det hindrar döva barn att vara med t.ex. rollekar och rollspel då kanske döva barn inte har samma förutsättningar att kommunicera men när det handlar om lekar t.ex. gunga, fotboll och då är det inga problem med kommunikation alls”.

Dessutom beskriver hörande D genom att ta upp hur det var förr i det svenska samhället då människor hade värderingar om funktionshindrade. Hörande D menar att i dagens samhälle skall man inte tänka på vilka av grupper med hörande eller döva som bättre eller sämre utan att båda grupperna får samma möjligheter till delaktighet. Hörande D menar att barn inte är påverkade av vuxna i fråga om nedsättande värderingar:

”Tidigare hade jag sett hörselskadade och döva som jag inte visste något om. På den tiden uppfattades dövhet och hörselskada som handikapp på ett negativt sätt. Men jag känner att jag inte vill bli påverkad av detta synsätt utan tänker om och ser deras förutsättningar. Det har ingen betydelse om dövas förutsättningar eller hörandes förutsättningar varken är bättre eller sämre utan skall vara på lika villkor. Jag menar t.ex. att små barn inte har värderingar på samma sätt som vi vuxna och det tycker jag är bra”.

Hörande E menar att det är problem för döva barn att vara delaktiga i rollspel eftersom det kräver mer av döva barn om hörande barn inte behärskar teckenspråk fullt ut. Hörande E menar att det gör att döva barn blir lite utanför:

”Döva barn blir utanför därför att de inte hör vad som sägs, när det gäller rollspel därför att döva barn måste hela tiden titta på vad andra hörande barn säger. När de tittar på en hörande som pratar, kan de döva barn inte höra vad barn säger bakom ryggen på de döva barnen”.

Dessutom försöker döv F beskriva att det kanske beror på att majoritet har svårt att vara flexibel och reflekterar vidare vilka svårigheter som existerar i samhället. Döv F försöker förklara för mig att det är samhällets sätt att erbjuda olika hjälpmedel till handikappade men det är inte den rätta vägen därför att döv F menar att det är mer information om dövas språk; teckenspråk och dövas kultur behövs ute i samhället:

”Kanske beror det på att hörandes värld är så stort och då har de svårt att anpassa sig efter minoritetsgrupper, kanske är det därför man erbjuder olika hjälpmedel för de blinda, döva och handikappade så att det är de som anpassar sig efter majoritet i samhället”.

5.1.4 Informanters tankar om kommunikation och samspel

Frågeställning 2: Hur tänker förskolepedagogers och föräldrar om kommunikation och samspel mellan sig själv och döva/hörande flickor och pojkar i förskoleverksamheten?

När jag ställde frågan om hur både hörande och döva förhåller sig till kommunikation och samspel menar hörande D att kommunikation och samspel handlar om:

”Att bemöta och förstå varandra. När det gäller samspel, handlar det om att bemöta på varandras villkor så att denna person inte ska känna sig sämre eller inte förstår vad jag vill säga. Därför anser jag att kommunikation och samspel sker på lika villkor med syfte att kommunicera med varandra och förstå varandra”.

Samtliga informanterna, både hörande och döva anser att kommunikation och samspel är viktiga för att allt ska fungera bra, oavsett vilken situation. Samtliga informanterna, både hörande och döva har betonat vikten av att ta hänsyn till varandra, förstå varandra och hjälpa varandra. En annan hörande C tar en annan aspekt angående;

”Kommunikation och samspel mellan mor och barnet som börjar väldigt tidigt och finns där som en naturlig del. Hörande C tycker att det är viktigt att man börjar kommunicera och samspela med varandra så tidigt som möjligt”.

En annan döv G reflekterar över vad kommunikation innebär egentligen:

”Kommunikation handlar om att förstå varandra bra och för att fungera bland folk på ett smidigt sätt. Om man inte hade någon kommunikation alls. Hur fungerar man som person?”

När det gäller aspekten kring kommunikation och samspel mellan hörande och döva har informanterna svarat lite olika. Hörande E beskriver;

”Jag har funderat på kommunikation mellan döva och hörande men inte mellan pojkar och flickor därför att kommunikation mellan döva och hörande är det svårt ibland eftersom det händer ibland att döva barn blir lite utanför.”

Hörande E menar att när döva barn kommer in i hörandes värld, förstår inte hörande barn allt vad döva barn tecknar eftersom de tecknar snabbt. Hörande barn vill kunna använda sitt modersmål och därför händer det att hörande barn bara pratar och pratar. Hörande E syftar också på att döva barn inte har samma möjlighet att kunna välja ett annat språk medan hörande barn kan växla mellan svensk tal och teckenspråk.

Döv F anser att:

”Kommunikation mellan hörande och döva, är döva barn helt teckenspråkiga och tecknar snabbt men så fort de pratar med hörande barn, får de teckna i lugnt tempo efter hörande barns kunskapsnivå på teckenspråk. Då menar jag att man använder ofta vardagliga tecken som ett kommunikationsmedel som t.ex. ”mat”, ”leka”. Men det beror också på i vilken ålder barn är”.

Både döva och hörande informanterna hade olika syn när det gäller kommunikation mellan pojkar och flickor. Nästan alla informanterna menar att det inte finns någon skillnad i fråga om kommunikation mellan döva/hörande flickor och pojkar. Hörande E trodde att döva barn nog är mer försiktiga av sig när det gäller att kritisera någon annan. Döv F upplever att:

”Flickor kan vara mer mjuka i sättet på att kommunicera med varandra t.ex. ”Kan vi två leka tillsammans?” och pojkar är mer rak på sak och leker direkt tillsammans”.

Hörande E upplever att flickors sätt att kommunicera och samspela handlar om att reta varandra som kan handla om uteslutning från grupp:

”Flickor retar varandra men pojkar däremot bråkar men det går snabbt över. Flickor kan hota en annan flicka genom att säga att: ”Du får inte vara med i vår grupp”.

Vidare märker en annan hörande D att när det handlar om döva pojkar, försöker de gärna kommunicera med mig, som inte kan teckenspråk, och jag får försöka kommunicera med döva barn på något sätt:

”Döva pojkar försöker kommunicera med mig genom att skoja och prata med mig. Jag försöker vara öppen och försöker teckna eller kommunicera med dem på något sätt genom att visa mina känslor öppet genom att vara glad, skratta med dem och teckna ”busig du”. Jag försöker kommunicera med det döva barnet på egen hand”.

Informanterna tycker att kommunikation och samspel även handlar om bland annat att kunna språk, ha en bra attityd och ha en bra social kompetens. Här ges några exempel som jag citerar från hörande D som beskriver:

”När jag frågar mitt hörande barn som är sjuk, ”Var har du ont någonstans i kroppen” och mitt barn kan med hjälp av teckenspråk peka på sin egen kropp och tala om var hon har ont i sin kropp. Jag tycker att mitt barn ligger före i sin språkutveckling på grund av teckenspråk”.

Hörande C beskriver att kommunikation handlar om:

”Hur man kommunicerar med varandra och hur man talar för varandra om sina egna känslor, hur man mår och utveckla sin personliga utveckling”.

Hörande A säger att hörande barn som varit på förskola sen de var små, är mer vana att kommunicera med döva barn i jämfört med om man får in ett äldre barn som aldrig träffat döva barn tidigare eller inte kan teckenspråk:

”De större och hörande barn har varit på förskola sen de var små och då har de lärt sig teckenspråk. Deras språknivå på teckenspråk är ganska låg men kan betraktas som barnens teckenspråk. Syftet är att alla ska ha möjlighet att få säga vad de tycker och kunna kommunicera med varandra”

Döv G framhåller att döva och hörande barn som kan kommunicera med varandra, beror det på att döva och hörande barn känner varandra sen de var små:

”De känner varandra väl därför att de hörande barn kan teckna och förstår teckenspråk däremot kan kommunikation mellan döva och hörande som kan lite teckenspråk, blir deras samtal ofta kort och ytligt”.

Döv F däremot beskriver att kommunikation inte bara handlar om att använda språk utan även:

”Kommunikation handlar om att använda själva språket, att använda dialog med andra människor. Dessutom talar man om hur man mår och uttrycker sig hur man känner sig. När det gäller samspel handlar det om turtagning med hjälp av dialog. Det innebär att man turas om att prata”.

Flera informanter säger att attityd är också en viktig del av kommunikation. När man jobbar med barn, säger hörande E att:

”Barn måste se när jag är arg, måste jag visa att jag är arg eller ledsen. Det handlar om att visa känslor... ”Är man lugn och mår bra, har man en bra attityd”.

Döv F har en annan aspekt när det gäller samtal med människor som behärskar teckenspråk men inte har så bra attityd därför att:

”Det är bekvämare att prata med en person som behärskar teckenspråk därför att kommunikation fungerar optimalt och att man förstår varandra väl men när det gäller attityd, då tycker jag inte att det är roligt att prata med en person som kan teckenspråk med en dålig attityd. Hellre pratar jag med den som inte kan så mycket teckenspråk men visar en bra attityd genom att vara hygglig och glad”.

Döv F menar att det går bra om man inte kan så mycket teckenspråk väl utan att attityd också är en viktig del i samband med kommunikation. En annan döv G håller också med ifråga om att det är:

”Viktigare med en bra attityd än att vara bra på teckenspråk. En person som har bra attityd innebär det att man kommunicerar bättre. Den som har bra attityd, kan man även samarbeta med”.

En annan hörande D höll med att attityd är viktigt därför att:

”Attityd påverkar hur man tänker och föreställer sig om döva som människor... Därför försöker jag som hörande undvika att ta emot folkets negativa tankar om döva genom att tänka självständigt. Om jag försöker vara öppen och försöker bemöta människor på ett bra

sätt genom att visa min nyfikenhet och mitt intresse för att kommunicera oavsett om det är ett dövt barn eller en döv vuxen”.

De flesta informanter, både hörande och döva anser att kommunikation handlar också om att ha en social kompetens. Jag citerar från döv F som beskriver att:

”Det är också viktigt att känna till de etiska reglerna som gäller i samband med kommunikation och samspel. Jag anser att syftet med kommunikation och samspel är att det är människors sätt att överleva i samhället”.

De flesta informanter tycker det är viktigt att kontakt med andra människor genom att våga ta kontakt oavsett vilket språk man använder. Syftet med det är att våga och inse att det inte är ett misslyckande att kommunikation fungerar. Informanter menar att det finns olika sätt att uttrycka sig i kommunikation som kan vara t.ex. kroppsspråk, använda papper och penna för att skriva meddelande till varandra, några enkla tecken för att underlätta kommunikationen.

En hörande A menar även om jag behärskar teckenspråk väl, kan det hända att jag har svårt att hänga med vad döva barn säger, som kan vara en nackdel. Därför att döva barn tecknar fort och då blir jag mer osäker om jag förstått det döva barnet rätt och därför kollar jag med min döve kollega:

”När det gäller kommunikation med några döva barn, har jag svårt att hänga med. Det beror på att döva barn tecknar snabbt att jag inte hänger riktigt med och då måste jag be min döve kollega om hjälp... det beror på att jag inte är säker på om detta barn tecknar rätt, vilken kan vara ett hinder för mig”.

Hörande D menar att det är tack vare den teckenspråkiga förskolan som gör:

”Att jag inte avstår utan istället försöker kommunicera med någon döv genom att prata tydligt och använda mina gester med hjälp av armar och händer och inte be om hjälp av någon teckenspråkig person”.

Under intervjusituationer frågade jag informanter om det skulle finnas hinder med kommunikation. De flesta informanter upplevde att kommunikation mellan döva och hörande barn fungerade bra eftersom de leker mycket tillsammans och känner varandra sen de var små. Det är vissa situationer som hörande upplevde vara svårt var att teckna samtidigt som man använder rösten. Men de hörande informanter menar att det är för att döva och hörande barn har

rätt att få veta vad som händer i deras omgivning. På teckenspråk använder man inte röst alls utan enbart teckenspråk.

När jag frågade informanter om de har diskuterat med barn om hur kommunikation och samspel ska se ut. Några informanter svarade att de inte har diskuterat om själva kommunikationen och samspel med döva och hörande barn. Hörande C svarade såhär:

”Vet inte. Vi har inte pratat om hur vi ska kommunicera och samspela med varandra”

Och en annan hörande E:s svar:

”En gång har vi tagit upp om hur en kompis ska vara men inte diskuterat om hur kommunikation ska se ut”.

5.1.5 Döva och hörande pojkars och flickors inflytande i förskoleverksamhet

När det handlar om inflytande, har informanter olika synsätt vad det kan handla om. De har uttryckt sig att pojkars och flickors inflytande kan handla om att kompromissa, att det är majoritet som styr och förutsättningar ska vara på lika villkor, genom att lyssna på vad barn tycker och vill göra och få uttrycka sina åsikter. De svaren var blandade men det kan bero på att de inte var säkra på vad inkludering egentligen handlade om.

Hörande C menar inkludering handlar om att kompromissa:

”När vi ska ut, vill några barn vara ute och några barn inte har lust att vara ute. Då får jag försöka förklara för barn att vi behöver andas i det friska luften en stund och sen vara inne. Det handlar om att båda barngruppen får anpassa sig”

En annan hörande A menar att inkludering kan betraktas som att:

”Det finns vissa ramar men barnen får möjlighet att påverka och få önska sig vad de vill göra och har möjlighet att påverka men vi har ramar att följa”.

Samtidigt anser en annan hörande B att inkludering även handlar om att påverka på lika villkor:

”Det bör vara samma förutsättningar för både hörande och döva barn att kunna påverka på lika villkor. Jag menar att alla barn oavsett de är hörande eller döva har lika stor rätt att påverka”.

En annan aspekt som hörande D har uttryckt sig när det handlar om att hörande barn som går på ”döva barns förskola” som innebär att förskolans verksamhet är anpassat efter döva barns behov dvs. teckenspråkig miljö:

”Jag är medveten om att förskola är i första hand för döva barn och att det är deras förskola. Döva barns möjligheter och förutsättningar styr och påverkar förskolans verksamhet som syftar på att döva barn ska känna sig trygga därför att i deras omgivning kan fröknar teckenspråk och hörande barn kan mer eller mindre teckenspråk... fröknar ser till att teckna och tala samtidigt så att döva barn förstår vad som händer i sin egen omgivning”.

Nästan alla informanter menar att det är viktigt att alla barn är med i en grupp och få säga vad de tycker och vad de tänker och att det inte finns rätt eller fel. Dessutom menar informanter det är viktigt att vi vuxna lyssnar på vad barn har att säga.

6. ANALYS

I denna del diskuteras arbetet och resultat samt de slutsatser jag kunnat dra i analys, och hur denna kunskap kan användas i pedagogiskt arbete. Även förslag på fortsatt forskning presenteras. I undersökning har jag granskat informanternas tankar kring kommunikation, samspel och inkludering mellan döva och hörande barn som har gett mig verktyg till olika teoretiseringar av intersektionalitet mellan maktordningar och identiteter baserade på språk, kultur och döv/hörande. Mina reflektioner över intersektionellt samspel mellan sociala grupper dvs. hörande och döva pojkar och flickor som är integrerade i en stor del av det stora samhällets synsätt.

Enligt Yvonne Hirdman (2007) är människors uppfattningar påverkade av samhället i fråga om vad som är typiskt manligt och typiskt kvinnligt. Hirdman menar hur individen agerar i olika sammanhang beroende vilket kön man har (Hirdman 2007:211–215). Och informanterna har beskrivit att pojkar är mera rak på sak och har mer fysiskkontakt medan flickor är mera försiktiga av sig genom att fråga varandra ”Ska vi leka med varandra?” Det visar sig att informanternas tankar och föreställningar om sina egna värderingar om pojkar och flickor vars fördomar lever fortfarande kvar. Det innebär att informanter är omedvetna om att de har ”fördomar”. Yvonne Hirdman (2007) menar att det beror på att ”barnet föds in i färdiga konstruerade kulturellt tankemönstren och blir påverkade av det” På samma sätt beskriver Hirdman att det beror på maktstrukturer som existerar i samhället. Det gäller samma sak för hörande och döva barn därför att det är en norm att vara hörande i samhället som innebär att svensk tal som dominerar. Informanter försöker beskriva att kommunikation och samspel mellan döva och hörande barn är det någon skillnad mellan döva och hörande barn. Jag menar att det ändå finns skillnad mellan döva och hörande barn därför att kommunikation och samspel består av två helt olika språk med olika grammatiska regler, vilket försvårar kommunikation emellan döva och hörande barn och emellan döva och hörande barn och vuxna. Informanter har beskrivit svårigheter att prata och teckna samtidigt och att det är lätt hänt att det blir prat. Därför att hörande barn har större möjligheter att växla mellan två språken genom att prova det ena språket och sen det andra språket för att göra sig förstådd. Däremot har döva inte samma möjlighet att göra sig förstådda på samma sätt som hörande eftersom de kan bara ett språk, som är teckenspråk.

Eva Ellström (1993) betonar vikten av att vuxnas roll är oerhört viktigt för döva och hörandes samspel (Ellström, 1993:19). Ellström menar att det är svårt att påverka hörande barns attityd och beteendemönster mot döva barn och därför måste pedagogen arbeta mer för att på ett medvetet

sätt planera aktiviteter för att påverka hörande barns kontaktmönster som syftar på att hörande och döva barn umgås med varandra (Ellström, 1993:21). Informanterna beskriver att de har sånger men upplevt att döva barn inte varit intresserade av sånger. Hur tänker då hörande barn om döva barn inte har samma förutsättning att vara delaktig i sånger. Kan det också skapa makt i förhållningssätt med hjälp av sånger också? Informanterna beskriver också att de är tvungna att använda teckenspråk och svensk tal samtidigt så att både döva och hörande har rätt att få veta vad som sägs. Men på vilket språk behärskar informanterna bäst? Om det är svenska som de behärskar, är det lätt hänt att de ”tappar bort” fler tecken som kan vara bra att ha för att ge döva barn information på ett optimalt sätt? Återigen kan döva barn känna sig lite utanför, beroende hur man använder två språk, svensk tal och teckenspråk samtidigt. Att använda de två språken samtidigt motsvarar som att prata ”svengelska” och skulle någon förstå det fullt ut? Inte hörande eller döva barn. Den bästa lösningen vore om pedagogen använder svenska först och sen teckenspråk eller tvärtom så att både hörande och döva barn får en rik information. Det innebär då gruppering och främjar det integrationen?

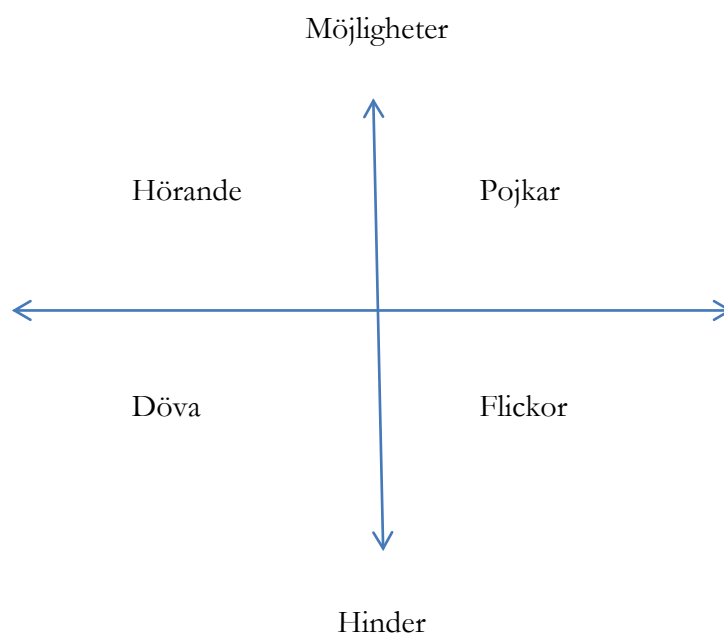
Pia Williams och Ingrid Pramling Samuelsson har i sin forskning om samtal mellan pedagogen och barn kommit fram till att det saknas kommunikation mellan pedagogen och barn när de tillsammans diskuterar om hur kommunikation och samspel ska se ut (Pedagogisk forskning i Sverige 2000, årg. 5 nr 4 s.284 – 306 ISSN 1401-6788). Williams och Pramling Samuelsson skriver att det är viktigt att pedagog är medveten om att kommunikation är en grund för barnets lärande. Informanterna svarade att de har haft ett tema ”Kompis” och diskuterat om hur en bra kompis är men inte diskuterat tillsammans med barn om hur kommunikation och samspel ska se ut. Eftersom pedagog utgått från att den bästa lösningen är att använda svensk tal och teckenspråk samtidigt och då kan man undra om de har frågat hörande och döva barn om det är bra med två språk samtidigt eller ta gruppvis med varsitt språk? Kanske kan döva och hörande barn och vuxna diskutera kring det?

Det innebär att maktfördelningen och hierarkin gör det svårare för pojkar att kliva ner i hierarkin som kan skapa obalans i makt eftersom under intervjusituationer uppfattade jag att det var mer acceptans från informanterns svar att pojkar är mera rak på sak medan flickor är mer försiktiga eller att de retar varandra. Även om informanterna har sagt att pojkar och flickor, döva och hörande behandlas lika och är jämställda. Informanterna är medvetna om jämställdhet men jag fick intryck av att det fortfarande är könsuppdelat och könskodat på samma sätt som hörande och döva barn. Det refererar jag till informanter som berättat det för mig att pojkarna leker för

sig själva och flickor leker för sig själva på samma sätt som hörande och döva barn. Det innebär att kommunikation och samspel fungerar bättre i gruppvis om man "tillhör" den gruppen beroende vilket språk barn har, vilka förutsättningar barn och vilka positioner barn har i maktstrukturen.

I två maktdimensioner utifrån min intersektionalitets perspektiv vill jag mena att varje barn oavsett kön dvs. pojke eller flicka och döv eller hörande bör få större möjlighet att bli betraktad som en individ som själv väljer hur det vill vara utan att begränsas av snäva könsroller och sättet att kommunicera och samspeka. Döva barns handlingsutrymme begränsas i samband med roller som ger en språkträning men de hindras av kommunikationssvårigheter med hörande barn och får därför inte samma möjlighet att utöka sitt ordförråd och uttryck på teckenspråk. Att vuxna kommunicerar med döva och hörande barn på olika sätt och har förväntningar på barn angående om det är en pojke eller en flicka eller om barnet är dövt eller hörande. Ur ett genusperspektiv handlar det om att lyfta fram de föreställningar om vad som är flickaktigt och pojkaktigt och granska dem ur ett maktperspektiv.

Med hjälp av intersektionalitets verktyg beskriver jag hur en maktaxel kan se ut. Det handlar om två maktdimensioner utifrån mitt intersektionalitets perspektiv som bygger på hur maktbalans och makt i obalans kan se ut när det handlar om kommunikation, samspel och inkludering. I schema försöker jag visa över de olika positionerna så ser vi en symmetrisk olikhet. När det gäller positioner i maktaxeln, ser vi följande:

Denna bild har jag ritat själv för att beskriva hur förhållandet till makt kan se ut mellan döva och hörande samt pojkar och flickor. Vad det gäller möjligheter och hinder för döva barn att vara inkluderad i en barngrupp eller i samhället på ett optimalt sätt, har döva barn begränsningar, om deras omgivning kommunicerar på talspråk och därför möter de hinder för att få en fungerande kommunikation för att kunna utveckla sig själv, sitt språk, sitt ordförråd. Kristina Henkel (2006) tar upp om flickor och pojkar som följer de olika informella regler som existerar som i sin tur ger deras handlingsutrymme som begränsas på varierat sätt. Det innebär att varje människa har handlingsutrymme för att röra på sig och uttrycka sig men hur ser det ut för döva barn? På grund av kommunikation och samspel begränsas döva av att kunna uttrycka sig på ett nyanserat sätt eftersom informanter använder teckenspråk och svenska samtidigt. Å andra sidan är det kanske det minsta onda genom att använda två språk samtidigt därför att döva barn är för få i en barngrupp?

Thomas Hylland Eriksen (1999) betonar vikten av att ”grupptillhörighet är situationsbetingad och relationell, det vill säga att den enskilde identifikation är beroende av situation och av vem han eller hon jämför sig med” (Hylland Eriksen, 1999:31). Då vill jag mena att döva barn inte kan identifiera sig med hörande barn på grund av deras ”utsatta” situation och identifikation, vilket innebär att döva tvingas in i grupptillhörigheter trots allt. Informanterna tar ett exempel på att döva barn i hörande barns rollekar, sånger, rim och ramsor som gör att döva barn blir lite utanför och dessutom har en informant menat att ”det händer ibland att döva barn blir lite utanför” i samband med kommunikation mellan hörande och döva barn. Det kan betraktas som att det är majoritetsspråk dvs. svensk tal som dominerar i förskoleverksamhet eftersom majoritet består av hörande förskolepedagoger och hörande barn även om förskolan är teckenspråkig och har som policy enbart använda teckenspråk i olika sammanhang som ger möjligheter till döva barn till kommunikation, samspel och inkludering med hörande barn på lika villkor.

Ur ett intersektionalitets perspektiv i samband med inkludering, är maktförhållandet god om förskolepedagoger är medvetna om vad de gör och varför och hur det ska göras. Men om förskolepedagoger inte är medvetna om sina egna värderingar, blir förhållandet till makt i obalans. Vad jag vill betona är att när förskolepedagoger börjar prata och glömmer att använda teckenspråk trots det finns ett dövt barn som står och tittar på helt oförstående, då kan det handla om maktutövning på ett omedvetet sätt från förskolepedagogers sida.

6.1 Slutsats

Jag drar av min slutsats att i stort sett ingenting har förändrats! Det innebär att inget har hänt för döva barns situation, när det gäller kommunikation, samspel och inkludering. Jag anser att det är en bra tillgång för döva barn att integrera sig med hörande på förskola. Fortfarande är det viktigt att döva barn ska få kommunikation, samspel och inkludering på sina egna villkor därför är det den lösning att döva barn har en "egen" avdelning där kommunikation, samspel och inkludering utgår från döva barns villkor. Det kan annars bli svårt för döva barn att vistas i en integrerad förskola om det inte finns någon vuxen förebild eller avsaknad av teckenspråk, det torde stå klart för var och en nödvändigheten av att pedagogen är medveten om och kan helst två språk flytande, svenska och teckenspråk, så att barnens behov för att barnen i det integrerade förskolan ska få en trygg och stimulerande förskola. Alternativet kan vara att döva "isolerar" i en avdelning så att döva barn får optimala tillgångar till kommunikation, samspel och inkludering men ändå bör döva barn känna att de är delaktiga i samhället. Fortfarande är det en norm att vara "hörande" som styr och på ett omedvetet sätt har makt över dövas situation på olika sätt. Om man skulle integrera hörande och döva barn, är det en självklarhet att hörande barn ska lära sig teckenspråk och kunna behärska det genom kommunikation och samspel med döva barn. Är det för få döva barn i integrerade förskolor, får döva barn inte den stimulans de behöver för att utveckla sitt språk. Därför är det fortfarande viktigt att döva barn har förebilder av döva och teckenspråkiga pedagoger. Min beskrivning visar att det finns en komplexitet i detta vilket innebär att dövas inkludering har sitt pris vad det gäller kommunikation och samspel i en integrerade förskolor.

Med hjälp av min slutsats av analys och dess koppling till Päivi Fredäng (2003) som tar upp om begreppet integrering syftar på begreppet funktionerade än deras omgivning som betraktas "normalt". Hon menar att döva inte har samma förutsättningar eftersom döva inte kan växla flera språk på ett ledigt sätt och betonar på att det är folk i omgivningen som ska anpassa sig genom att lära sig dövas språk, teckenspråket. Dessutom tar Fredäng upp en annan viktig aspekt om att historiskt sett har man betraktat döva som hörsel-, språk-, eller kommunikationshandikappade. Fredäng menar att på grund av detta synsätt att märkte man inte dövas behov inom handikappolitiken fram till 1970-talet (Fredäng, 2003:29).

Vidare vill jag också betona vikten av att Eva Ellström (1993) har med hjälp av intervjuer med pedagoger i förskolan och det visade sig att deras uppfattning om och inställning till integration i den pedagogiska verksamheten var att flera av pedagogerna ansåg att det är lättare att arbeta i en homogen grupp jämfört med integrerad grupp. Pedagogers syn på döva barn som är i integration var att döva barn skulle vara en grupp för sig själva (Ellström, 1993:107–117).

Med denna uppsats har jag haft för avsikt att undersöka hur hörandes och dövas tankar kring kommunikation, samspel och inkludering ser ut. I analysen har det visat sig att sammansättning av kommunikation, samspel och inkludering fungerat bra med hjälp av intersektionaslites perspektiv. Med hjälp av detta verktyg visar det sig också att de döva/hörande pedagoger och föräldrar som har olika bakgrunder och värderingar pga. deras uppväxtmiljöer samverkar så gott det går utifrån miljöns förutsättningar att erbjuda döva barn möjligheter till delaktighet. Kan det vara så att vi på ett omedvetet har accepterat att leva i maktordningar och identitetskonstruktioner för att kommunikation, samspel och inkludering ska fungera väl. Därför är det angeläget att samverka kring kommunikation och samspel för döva och hörande flickor och pojkar, därför är det viktigt för pedagoger att kunna erbjuda olika verktyg som barn kan välja själva. När det gäller döva barns kommunikationsmöjligheter, är de ofta begränsade till följd av deras miljö i förskolan, då är det viktigt att skapa en naturlig miljö och uppmuntra alla barn oavsett de är hörande eller döva genom att använda teckenspråk, kroppsspråk, mimik mer än idag. Då kunde man också se till att hörande barns föräldrar även får lära sig lite teckenspråk och få möjlighet att få kommunicera med döva barn, det innebär att döva barn kan kommunicera i olika sammanhang, inte bara i egen familj eller i sin förskola. Eftersom döva flickor och pojkar är kommunikativt beroende av andra som kan teckenspråk därför har de inte möjlighet att kunna välja vilket språk eller sätt som de kan uttrycka sig om man får jämfört med hörande barns möjligheter. Dessutom handlar det om att våga diskutera med barn eller vuxna t.ex. pedagoger och föräldrar och försöka skapa en gemensam förståelse om att kommunikation och samspel är viktiga och varför det är viktigt att diskutera om det.

Vidare är det också viktigt att skapa en gemensam respekt för varandras kunskap. Med hjälp av kommunikation och samspel handlar det om att utveckla sig och skapa nya erfarenheter eller utveckla upplevelse erfarenheter ytterligare, därför att det hjälper både döva och hörande flickor och pojkar att förstå sin omgivning och sig själv och vara öppen för nya erfarenheter och nya kunskaper som i sin tur utvecklar sin nyfikenhet. Det är viktigt med samspel mellan individer, kommunikation och språk, intellektuellt, emotionellt och socialt som påverkar barnets utveckling.

För att kommunikation ska fungera tillfredställande, krävs det att döva och hörande barn är tillsammans i en grupp men på döva barns villkor. Det innebär att det ska vara fler döva i gruppen och att någon av pedagoger är döv och därmed teckenspråkigt så att det blir naturligt med kommunikation med teckenspråk. Och döva barn får större möjligheter till mer delaktighet i samhället.

6.2 Metodreflektion

Arbetet med undersökningen har varit väldigt givande och intressant och mitt val av metod har fungerat bra. Val av intervjuplats har varit avskilt från övrig verksamhet men vissa intervjuer hade varit bättre att genomföra på en annan plats än i informanternas hem.

6.3 Fortsatt forskning

För mig känns detta område mycket angeläget och en outtömlig källa att undersöka flera gånger. Det hade varit intressant att fördjupa sig ytterligare och problematisera kring kommunikation, samspel och inkludering mellan döva/hörande pojkar och flickor sett ur intersektionellt perspektiv och intervjuat fler personer än bara sju stycken. Det hade varit även intressant att fördjupa sig ytterligare om vad inkludering egentligen innebär eftersom det blev olika svar från informanter.

7. REFERENSER

Litteratur

Des los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber AB.

De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet*. Lund: Liber AB.

De les Reyes, Paulina & Molina, Irene & Mulinari, Diana (red.) (2006) *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm: Atlas.

Doverborg, Elisabeth & Pramling, Ingrid (1995). *Mångfaldens pedagogiska möjligheter*. Stockholm: Liber AB.

Franck, Olof (2003). *Domens eller hjärtats etik? – Moral och människosyn i skolans värld*. Stockholm: Studentlitteratur.

Fredäng, Päivi (2003). *Teckenspråkiga döva – identitetsförändringar i det svenska dövsamhället*. Stehag: Förlags AB Gondolin.

Göransson, Sara & Westholm, Göran (1995) *Nästan allt om döva*. Örebro: SIH Läromedel.

Henkel, Kristina (2006) *En jämställd förskola – teori och praktik*. ISBN: 978-91-976401-7.

Hirdman, Yvonne (2007). *Gösta och genusordningen – feministiska betraktelser*. Stockholm: Ordfront.

Hylland Eriksen, Thomas (1999) *Kulturterrorismen – en uppgörelse med tanken om kulturell renhet*. Nora: Nya Doxa.

Hylland Eriksen, Thomas (1993). *Etnicitet och nationalism*. Nya Doxa: Nora.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Åberg, Ann & Lenz Taguchi, Hillevi (2005). *Lyssnandets pedagogik*. Stockholm: Liber.

Doktorsavhandling

Edström, Charlotta (2010). (Doktorsavhandling i pedagogiskt arbete Nr 36). *Samma, lika, alla är unika – en analys av jämställdhet i förskolepolitik och praktik*. Umeå universitet.

Ellström, Eva (1993). (Doktorsavhandling). *Integration i institutionaliserad verksamhet – en studie av gruppintegration av hörselskadade och döva barn i förskolan*. Linköping Universitet.

Artikel

Johansson, Eva & Pramling Samuelsson, Ingrid (2001). *Omsorg – en central aspekt av förskolepedagogiken – exemplet måltiden*. Pedagogisk forskning i Sverige årg. 6 nr 2:81–101, ISSN 1401-6788.

Lykke, Nina (2003). *Intersektionalitet – ett användbart för genusforskningen*. Kvinnovetenskaplig tidskrift, 47-56.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2003) *Delaktighet som värdering och pedagogik*. Pedagogisk forskning i Sverige årg. 8 nr 1-2:70-84, ISSN: 1401-6788.

Skolverket, (2005). *I kvalitet i förskolan, Allmänna råd och kommentarer*. www.skolverket.se

Sporre, Karin (2007) *Att se med andra ögon – Feministiska perspektiv på kunskap i ett mångkulturellt samhälle*. GEM rapport nr 5. ISBN: 91–975295-4-0.

Williams, Pia & Pramling Samuelsson, Ingrid (2000). *Barns olikheter – en pedagogisk utmaning*. Pedagogisk forskning i Sverige årg.5, nr 4:284–306, ISSN:1401-6788.

Ärlemalm-Hagsér, Eva & Pramling Samuelsson, Ingrid (2009). *Många olika genusmönster existerar samtidigt i förskolan*. Pedagogisk forskning i Sverige årg.14, nr 2:89–109, ISSN: 1401-6788.

Läroplan

Läroplan för förskolan (Lpfö 98, reviderad 2010). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Svenska skrivregler

Språkrådet (2008) Svenska skrivregler. Stockholm: Liber AB.

Internet

Nationalencyklopedin (www.ne.se)

Övriga källor

Bilaga 1: Informationsbrev

Bilaga 2: Intervjuguide

Bilaga 1

Borlänge den 4 maj 2011

Informationsbrev om undersökning till examensarbete

Jag heter Lotta Granlund och jag studerar till förskollärare vid Högskolan Dalarna. I min utbildning ingår det att skriva ett examensarbete kring de pedagogiska frågorna. Jag har under utbildningen blivit nyfiken på hur pedagoger och föräldrar tänker om kommunikation och samspel samt inkludering för döva och hörande pojkar och flickor. Som blivande förskolelärare blev därför valet för mitt val av undersökningen givet – hur era tankar kring kommunikation, samspel och inkludering ser ut. Jag är nu nyfiken på att få veta hur ni tänker och ser på kommunikation och samspel i förskolan. Syftet med examensarbetet är en belysning av pedagogers och föräldrars tankar och funderingar om kommunikation och samspel samt inkludering för döva och hörande pojkar och flickor. Förhoppningsvis leder det till fortsatta diskussioner kring kommunikation och samspel samt inkludering.

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning som innebär deltagande i intervju som tankar och funderingar kring kommunikation, samspel och inkludering för döva och hörande pojkar och flickor.

Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering. Intervjun genomförs med teckenspråkstolk, då jag är teckenspråkig och döv. Dessutom kommer intervjun att filmas därför att det är av största vikt att era svar blir korrekta och inspelningen fungerar som en minnesanteckning då jag inte hinner anteckna ner allt vad ni säger. Inspelningen kommer enbart hanteras av mig. Det inspelade materialet kommer transkriberas till textform som du får ett exemplar av innan jag startar bearbetning av textmaterialet. När jag är färdig med examensarbetet, kommer innehållet i inspelningen raderas. Dina intervjusvar kommer behandlas konfidentiellt. Varken ditt namn eller verksamhet där du/ditt barn ingår i kommer att anges i arbetet.

Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna inom lärarutbildningen.

Intervjun kommer att ske under veckan på överenskommen tid med dig. Hör gärna av dig om du önskar ytterligare information.

Borlänge 4/5-2011

Lotta Granlund

E-post: v08acgra@du.se

Handledare är Hanna Trotzig, htr@du.se

Bilaga 2

Intervjuguide 2011

Frågor till pedagoger:

Hur länge har du varit anställd?

Vad är du anställd som?

Vad har du för arbetsuppgifter?

Varför valde du att jobba här?

Frågor till föräldrar:

Hur gammal är ditt barn?

Hur många av dina barn går här på förskolan?

Är ditt barn en pojke eller en flicka?

Varför valde du förskolan?

Vilka erfarenheter har du av kommunikation med döva resp. hörande

1. Frågor att ställa:(Kommunikation och Samspel.

Vad tänker ni om kommunikation och samspel? Vilka hinder finns det? Vilka möjligheter finns det?

Vad betyder kommunikation och samspel för dig? Kan du ge exempel på vad som är kommunikation och samspel? Har du någon gång funderat på om det finns skillnader på kommunikation och samspel mellan döva/hörande pojkar och flickor i förskolan?

Vad tror du om hur fungerar kommunikation och samspel mellan er och döva/hörande flickor och pojkar? Hur upplever du? Positivt eller negativt? Finns svårigheter?

Hur upplever du kommunikation och samspel mellan er och döva/hörande flickor och pojkar i förskoleverksamheten? Finns det skillnader mellan döva och hörande? Varför? Hur? Ge ett konkret exempel.

Tror du att det finns några hinder för döva och hörande flickor och pojkar att kommunicera och samspela med varandra? Om ja, på vilket sätt? Om nej, varför inte?

Varför är kommunikation och samspel viktigt?

Hur upplever du kommunikation och samspel mellan flickor och pojkar? Finns skillnader? Varför? Ge ett konkret exempel?

Stämmer det att det saknas kommunikation mellan pedagoger och barn när de diskuterar om hur kommunikation och samspel ska se ut? (Enligt tidigare forskning).

Om jag tycker att kommunikation är viktigt men att attityd är lika viktigt. Stämmer det? Om ja, varför? OM nej, varför?

Följdfrågor att ställa: Varför? Hur menar ni? Ge ett exempel?

2. Frågor att ställa (Delaktighet).

Hur upplever du att döva pojkar och flickors delaktighet i förskolans verksamhet? Tror du att det finns skillnader mellan döva/hörande pojkar och flickor? Varför? Hur? Ge ett konkret exempel.

Tror du att det finns hinder för döva flickor och pojkar i förskolans verksamhet? På vilket sätt?

Finns det också möjligheter för hörande/döva flickor och pojkar att uppnå delaktighet i förskolans verksamhet?

Följdfrågor att ställa: Varför? Hur menar ni? Ge ett exempel?

3. Frågor att ställa (Inflytande).

Hur ser döva/hörande pojkars och flickors inflytande ut i förskolan?

Finns skillnader mellan döva/hörande pojkar och flickor?

Vilka möjligheter skulle det finnas för döva/hörande flickor och pojkar? Vad krävs det för att möjligheter ska finnas?

Vad tänker du på ordet ”normal”? Vad tycker du är normal? Vad är inte normalt?

Vad tycker ni om jag säger att kommunikation handlar om att ha makt? Innebär det förtryck?

Vad betyder delaktighet för dig?

Följdfrågor att ställa: Hur? Varför? Ge ett exempel?